

نگرش تحلیلی بر تحقق پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور در طرح توسعه‌ی شهری فرحزاد تهران

تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۰/۰۸/۳۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۴۰۰/۱۰/۱۹

مهشید تاج‌دینی (دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران)

منوچهر طبیبیان* (استاد دانشگاه تهران، گروه شهرسازی، دانشکده‌ی پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

مسعود الهی (استادیار گروه شهرسازی، دانشکده‌ی معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران)

چکیده

واکاوی معنای ذاتی و منشأ وجودی عدالت، یکی از پیچیده‌ترین مسائل فلسفی و اخلاقی محسوب می‌شود؛ که نحوه‌ی تبلور آن در جهان مبتنی بر مدنیت همواره مورد بحث و گفتمان جمعی اندیشمندان واقع شده است. بنیان این پژوهش بر تبیین تعریفی جامع از مفهوم عدالت در قالب پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور بنا نهاده شده است؛ که امکان‌سنجی تحقق آن در قالب طرح توسعه‌ی شهری فرحزاد تهران صورت می‌گیرد. این پارادایم نوین، بر مبنای ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت (قانون، اخلاق و مدنیت) و با تأکید بر چهار وجه بنیادین آن (عدالت ماهوی، صوری، توزیعی و ساختاری) تدوین می‌گردد. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی - توسعه‌ای و از لحاظ روش تحقیق مورد استفاده، توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری داده‌ها به صورت اسنادی و میدانی بوده است. جامعه‌ی آماری پژوهش، متشکل از ساکنین، متخصصین و مسئولین شهری می‌باشد. داده‌ها در نرم‌افزار SPSS و بر مبنای آمار توصیفی و آمار استنباطی تحلیل شده است. یافته‌های حاصل از روش بوگاردوس، حاکی از وجود فاصله‌ی اجتماعی زیاد و طیف نامطلوبی از همه‌شمولی میان گروه‌های مختلف اجتماعی ساکن در فرحزاد است. هم‌چنین، نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل هم‌بستگی پیرسون، بیان‌گر عدم تحقق مؤلفه‌های شهر عدالت‌محور در وضع کنونی فرحزاد از دیدگاه شهروندان می‌باشد. در مقابل، سنجش وضعیت طرح مصوب «سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» مبین مطلوبیت این طرح در ابعاد قانون‌محوری و اخلاق‌مداری و شرایط نامطلوب بُعد اجتماع‌گرایی از دیدگاه متخصصین است. نتایج به‌دست آمده؛ حاکی از وجود ارتباط معنادار میان عدالت ساختاری و عدالت توزیعی، جهت تحقق ابعاد سه‌گانه‌ی شهر عدالت‌محور بر مبنای جوه ماهوی و صوری عدالت می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: پارادایم، شهر عدالت‌محور، طرح توسعه‌ی شهری، عدالت ساختاری و عدالت توزیعی.

مقدمه

پژوهش در زمینه‌ی عدالت و بازشناسی نحوه‌ی تبلور آن در قالب آرمانی فردی و ارزشی همگانی، جهت نقد شرایط حاکم بر جوامع مدنی، همواره به عنوان رویکردی متداول، از سوی افراد و گروه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی شناخته می‌شود (Cohen, 2011: 21). بازخوانی مفهوم عدالت، در گذر از فرایند زمانی زیست بشر، با دگرگونی در نحوه‌ی تبیین، نمود کالبدی و عینیت یافتن معانی ذهنی مواجه شده است. با این وجود، محوریت مفاهیمی هم‌چون برابری، رفاه، انصاف، کاهش فقر و مدیریت منابع به عنوان مؤلفه‌های جدایی‌ناپذیر در زمینه‌ی تعریف واژه‌ی عدالت، از روندی ثابت برخوردار بوده است (Calderon-Argelich et al, 2021:1). در این گذار، وجود حصارهای ذهنی و اجتماعی، سبب خلق نموده‌های ارزشی و هنجارهای متفاوت در راستای تبیین این مفهوم شده‌اند. استحقاق و امکان اطلاق صفت «عادلانه» جهت ارزیابی عملکرد نظام‌های حاکم در جهان، دلیلی متقن، برای الزام اندیشمندان علوم مختلف جهت ارائه‌ی تعریفی جامع و مانع از عدالت ایجاد می‌نماید (Chappelow, 2019: 1). افزون بر این، تغییرات گسترده‌ی محیطی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و هم‌چنین روند پرشتاب جهانی‌شدن شهرها در قرن اخیر، لزوم بازنگری و ضرورت روزآوری تعریف عدالت را در حیطه‌ی مکانی شهر تشدید نموده است (Oomen et al, 2018:217). از این روی، دستیابی به یک پارادایم جامع و مدون، جهت انعکاس معنای ذاتی واژه‌ی شهر عدالت‌محور، از اهمیت بالایی در سطح جهانی برخوردار می‌باشد. تحقق این هدف، نیازمند حصول هم‌گرایی میان رشته‌ای، از طریق ایجاد سازگاری پیرامون زمینه‌های متفاوت دانشی در چهارچوب ضرورت‌های امروزی شهر می‌باشد (Calderon-Argelich et al, 2021:1). مسئله‌ی جهان‌شهری، خودآگاه یا ناخودآگاه، ایران را نیز به سوی بهره‌گیری از چهارچوب جهانی پارادایم عدالت شهری رهنمون کرده است. لزوم بررسی، انطباق‌دهی و بومی‌سازی این پارادایم، بر مبنای خواست‌های جامعه‌ی مدنی، نیازهای روز کشور و ارزش‌های اسلامی حاکم بر جامعه و دولت، به صورت بطئی طرح‌های کشور را وارد این چالش مهم نموده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰).

اهمیت بُعد نظری عدالت شهری، از آن روی است؛ که فقر اندیشه، کاهش کیفیت تجربیات عملی را به دنبال خواهد داشت. این پژوهش، با هدف تبیین پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور با تأکید بر سه بُعد قانون، اخلاق و مدنیت صورت می‌پذیرد. واکاوی سطح تحقق‌پذیری این پارادایم، در قالب طرح شهری فرحزاد تهران مورد سنجش قرار می‌گیرد. بافت فرحزاد، به دلیل رشد شتابان شهرنشینی و توسعه‌ی ناهمگن پایتخت از یک‌سو و عدم توانایی در زمینه‌ی تأمین امکانات زیستی و خدمات رفاهی مورد نیاز از سوی دیگر، با معضلات عدیده‌ی کالبدی و اجتماعی مواجه شده است. فرسودگی کالبدی و عملکردی، در کنار افزایش آسیب‌های

اجتماعی و تنزل امنیت شهری، منجر به جای‌گزینی ساکنین قدیمی بافت با گروه‌های کم‌توان اجتماعی شده است. افزون بر این، در دو دهه‌ی اخیر، اتخاذ سازوکارهای نامناسب سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و همچنین ضعف در نگرش حمایتی دولت، به مسئله‌ی محرومیت و جدایی‌گزینی اجتماعی این بافت دامن زده است. انتظار می‌رود؛ از طریق بازشناسی عوامل زمینه‌ای و ساختاری چالش‌های موجود، با بهره‌گیری آگاهانه از فرصت‌های بستر طرح، راهکارهای اجرایی مناسب ارائه شود. جهت غلبه بر چالش‌های بافت فرحزاد، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین می‌یابد:

- بستر فعلی فرحزاد، از منظر هم‌گرایی و فاصله‌ی اجتماعی گروه‌های مختلف، از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشد.
- می‌توان از طریق ایجاد تعامل میان اصول سه‌گانه «قانون»، «اخلاق» و «مدنیت» بر اساس دو مؤلفه‌ی «برابری» و «تنوع‌پذیری» و با بهره‌گیری از «وفاق»، «آزادی» و «کنترل» پارادایم محلی عدالت شهری را در فرحزاد محقق نمود.
- طرح مصوب «سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» بر مبنای پارادایم محلی عدالت شهری و در قالب ابعاد چهارگانه‌ی عدالت (ماهوی، صوری، توزیعی و ساختاری) تدوین نشده است.

پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون پژوهش‌های گوناگونی در زمینه‌ی تبیین مفهوم شهر عدالت‌محور در حیطه‌ی داخلی و خارجی صورت گرفته است. تمرکز پژوهش‌های خارجی بر روی مسائل مرتبط با عدالت اجتماعی، حقوق بشر، مشارکت‌پذیری و عدالت محیطی است؛ که اقدامات اجرایی را در راستای تحقق شهر عدالت‌محور، در قالب طرح‌های موضعی و موضوعی تحلیل می‌نمایند. از سوی دیگر، در پژوهش‌های داخلی، تحقق عدالت فضایی و عدالت توزیعی در طرح‌های توسعه مورد ارزیابی قرار گرفته است. بر این اساس، اصول مدون عدالت در ایران بیش‌تر معطوف به مفهوم برابری در تأمین نیازهای زیستی شهروندان می‌باشد. این مباحث به ندرت به بررسی وجوه اجتماعی و اخلاقی عدالت شهری پرداخته‌اند. به دلیل نوظهور بودن مبحث عدالت در مبانی نظری شهرسازی کشور، نقد عدالت شهری بر اساس وضعیت موجود شهرها یا طرح‌های جامع شهری روی می‌دهد.

جدول ۱- مطالعات صورت گرفته در زمینه‌ی مباحث شهر عدالت‌محور

مطالعات خارجی صورت گرفته در زمینه‌ی عدالت شهری				
محقق	سال	عنوان	هدف	نتیجه
کالدرون و همکاران	۲۰۲۱	ایجاد عدالت زیست محیطی	پرداختن به عدالت زیست محیطی در ابعاد توزیعی، رویه‌ای و شناختی	ابعاد به هم پیوسته‌ی عدالت محیطی و نقش برنامه‌ریزی مبتنی بر خدمات اکوسیستم در ایجاد شهرهای همه شمول و عادلانه بررسی می‌شود.
چاپلو	۲۰۱۹	عدالت اجتماعی	بازخوانی مفاهیم مرتبط با عدالت	تحقق عدالت اجتماعی در جوامع شهری در گرو گسترش برابری میان افراد در ابعاد مختلف می‌باشد.
فاینشتاین و همکاران	۲۰۱۸	حالت‌های پراکنده و بداهه‌ی عملکردی	تحقق فرایند آموزش تعاملی میان نسل‌ها	از طریق برقراری ارتباط میان مبانی نظری و تجربیات عملی، در زمینه عدالت در برنامه‌ریزی تحقق می‌یابد.
اومن و همکاران	۲۰۱۸	بررسی عدالت جهان‌شهری	نقد بحران شهرنشینی و روش اجرای عدالت در آن	چشم‌انداز عدالت شهری و حقوق بشر را در سیستم جهان-شهری با رویکرد جامعه‌شناختی تاریخی ارائه می‌دهد.
گریفین و همکاران	۲۰۱۵	مجموعه مقالات شهر عدالت‌محور	بررسی ساختار و فرایند مؤثر بر کیفیت زندگی	با تأکید بر مفاهیم عدالت، همه‌شمولی، مشارکت و... چالش‌های تحقق این مفاهیم را مورد بررسی قرار می‌دهند.
کوهن	۲۰۱۱	عدالت در شهر	احقاق حقوق شهروندی و تعهد به گروه‌های محروم	مفهوم عدالت، از طریق گفت‌وگو با بازخوانی آن با رویکرد انتقادی، در چهارچوب اخلاقی و فلسفی انجام می‌شود.
فاینشتاین	۲۰۱۰	شهر عدالت‌محور	تبیین پارادایم عدالت شهری	پارادایم عدالت‌شهری از تلفیق فرایند و محصول، بر اساس معیارهای مردم‌سالاری، تنوع و برابری ایجاد می‌شود.
مطالعات داخلی صورت گرفته در زمینه‌ی عدالت شهری				
محقق	سال	عنوان	هدف	نتیجه
صابری‌فر	۱۳۹۷	سنجش موفقیت سیاست عدالت‌گرا	بررسی توسعه پایدار در جهت عدالت اجتماعی	این سنجش، بر اساس شاخص‌های محیط‌زیست، منابع و جمعیت، اقتصاد، آموزش و سلامت انجام شده است.
میرغلامی و همکاران	۱۳۹۷	ارزیابی عدالت فضایی در توسعه	تبیین محورهای کانونی عدالت اسلامی	ارزیابی بر اساس چهار اصل حق‌گرایی، ظلم‌ستیزی، انصاف-گرایی و اکرام انسان، مبین نارضایتی شهروندان بوده است.
داداش‌پور و الوندی	۱۳۹۵	عدالت فضایی در مقیاس شهری ایران	آسیب‌شناسی حوزه نظری پژوهش‌های انجام شده	چهارچوب مقاله، متشکل از دو رویکرد عدالت توزیعی و عدالت ساختاری می‌باشد.
تقوایی و همکاران	۱۳۹۴	میزان سنجی عدالت فضایی	بازخوانی مفاهیم عدالت در برنامه‌ریزی و مدیریت	سنجش عدالت با مؤلفه‌های تأمین مسکن، دسترسی به خدمات، امکانات و انصاف در تهران ارزیابی شده است.
داداش‌پور و همکاران	۱۳۹۴	تبیین مفهوم عدالت فضایی در اسلام	نقد اندیشه نئومارکسیستی و بهره‌گیری از آموزه اسلامی	عدالت اسلامی از طریق برابری فرصت، آزادی، نیاز، تفاوت، استحقاق و منفعت عمومی محقق می‌شود.
رضوانی و نوریان	۱۳۹۳	شهرسازی عدالت‌محور	«شهر عدالت‌محور» جای-گزین الگوی توسعه پایدار	عدالت محوری با عدالت اجتماعی و شناخت وجوه عدالت (سیاسی، قضایی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی) تحقق می‌یابد.

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

بنیان‌های نظری پژوهش

تبیین پارادایم شهر عدالت‌محور، نمایان‌گر سیر تکامل عقاید اندیشمندان اعصار مختلف از منظر جامعه‌شناسی، فلسفه‌ی سیاسی، اصول حقوقی و اقتصادی در زمینه‌ی عدالت بوده است.

حصول کلیتی جامع از این مؤلفه، وابسته به درک و پذیرش روند تکامل معانی متنوع از مفهوم عدالت جهانی در سه دوره‌ی کلاسیک، مدرن و معاصر می‌باشد (Miller, 2017:23). برآیند این سیر تطور، تغییر روند اندیشه‌های عدالت‌خواهانه از ابعاد فضایی، به ابعاد اجتماعی و در نهایت تمرکز بر مباحث اخلاقی را به همراه داشته است. چنان‌که اندیشه‌ی معاصر در زمینه‌ی عدالت شهری، حول محور مؤلفه‌هایی چون تکریم اخلاق، بسط آزادی‌های فردی و سیاسی، تدوین قوانین بشر دوستانه، گسترش دولت‌های مردم‌سالار، تسهیل کنش‌های جمعی و وقوع گفتمان عمومی در گردش بوده است. (Oxfordreference, 2021) از این روی، در ابتدا فرایند تطور تعریف عدالت از دیدگاه اندیشمندان و هم‌چنین جهان‌بینی الهی حاکم در ایران (که در تعیین شرایط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور تأثیر به‌سزایی دارد). مورد بازخوانی قرار می‌گیرد. سپس به صورت خاص، واژه‌ی شهر عدالت‌محور و جایگاه آن در برنامه‌های کلان توسعه‌ی کشور تبیین می‌گردد.

مفهوم عدالت در دوره‌ی کلاسیک، به دنبال بازنمود ویژگی‌های فردی و انعکاس خرد و نظم در جامعه شهری است (اخوان کاظمی، ۱۳۹۷: ۲۳). این دوره، به واسطه‌ی اندیشه‌های افلاطون و ارسطو، عدالت را در قالب رویکرد طبیعت‌گرایانه و تناسب‌گرایانه معرفی می‌نماید. عدالت از این نگاه حاصل انطباق با نظم موجود (به دلیل خلقت نابرابر افراد) و بهره‌مندی از اعتدال است (شکوری، ۱۳۹۵: ۲۸۲). در اندیشه‌ی مدرن، افزون بر فضیلت اخلاقی، عدالت، برابری و انصاف نیز، به عنوان قوانین طبیعی معرفی می‌گردد. در این دوره، حصول عدالت و کنترل تضاد میان منافع افراد، از طریق تأسیس دولت و تدوین قرارداد اجتماعی توافقی میان افراد جامعه تضمین می‌شود (Hoye, 2019: 4-5) در این دوره، عدالت، برگرفته از «تعقل جمعی» است؛ و برقراری آن در جامعه، از طریق تدوین و اجرای قوانین بر مبنای عدالت امکان‌پذیر می‌شود. تحقق فرایند قانون‌گذاری عادلانه، تسهیل‌گر ایجاد محیطی برابر، آزاد و حامی حقوق شهروندی است. (Kiersznowski, 2020: 3-4) معنای عدالت در دوره‌ی مدرن، بر مبنای مؤلفه‌های آزادی، برابری و استقلال تبیین می‌گردد. برای حصول این اهداف، باید چهارچوبی قانونی جهت وقوع تعاملات اجتماعی تدوین شود. از دیدگاه «مانوئل کانت»^۱ قوانینی شایسته‌ی کسب مشروعیت است؛ که در جهت گسترش محورهای عدالت تدوین شده باشند. (Jensen, 2018: 162-164) در دوره‌ی معاصر، خوانش سیستماتیک عدالت، متأثر از درک واژه‌ی «انصاف» و در چارچوب نظری مبتنی بر عقلانیت اخلاقی توسط «جان راولز»^۲ مورد بررسی قرار گرفته است. این دیدگاه، وضع نخستین (به معنای تنظیم روابط اجتماعی افراد، به دلیل نداشتن علم

¹ Immanuel Kant

² John Rawls

نسبت به شرایط محیطی و آینده و همچنین قرار داشتن در حجاب جهل)، توزیع برابر فرصت‌ها و تأمین حق آزادی همه‌ی افراد، را متضمن بسط عدالت می‌داند. (Fantan, 2020: 3-4) در این دوره، مفهوم شهر عدالت‌محور، در قالب سه رویکرد اصلی «عقلانیت ارتباطی»، «شناخت تنوع» و «خلق شهر با فضایی عادلانه» نمود می‌یابد. این مفهوم از دیدگاه «سوزان فاینشتاین»^۱ بر اساس معیارهای اصلی «مردم‌سالاری»، «تنوع» و «برابری» مطرح می‌شود: (Feinstein, 2020: 4). به زعم فاینشتاین، تحقق مؤلفه‌های کثرت‌گرایی، مشارکت، حقوق شهروندی، کنش‌گری، تنوع فرهنگی و عدالت اجتماعی در شهر، را می‌توان متضمن تحقق شهر عدالت‌محور دانست (Basta and Moroni, 2015). از سوی دیگر، توجه به حقوق گروه‌های در اقلیت، تمرکز بر مسائل اخلاقی و تشویق جوامع به ایجاد همه‌شمولی اجتماعی از دستاوردهای بنیادین شهر عدالت‌محور به حساب می‌آید (Fainstein, 2020: 2). به بیانی دیگر، تحقق عدالت در شهر، در گرو احقاق حق گروه‌های محروم‌مانده، رفاه و بهره‌مندی از منافع شهری است؛ که از دیدگاه هنری له‌فور^۲ به مفهوم «حق به شهر» تعبیر می‌گردد. این مفهوم متشکل از دو مؤلفه‌ی «حق تخصیص فضای شهری» و «حق مشارکت مرکزی در تولید فضای شهری» می‌باشد (فرح‌زاد و همکاران، ۱۳۹۷، ۲۶).

بر اساس دیدگاه تونی گریفین^۳، شاخص‌ها و معیارهای اجرایی شهر عدالت‌محور در دوره‌ی معاصر، بر اساس اصول ده‌گانه‌ی انصاف، انتخاب، دسترسی، مالکیت، ارتباط، تنوع، مشارکت، مشمولیت، تعلق، زیبایی و نوآوری تدوین می‌گردد (Griffin et al, 2015: 29-30). هم‌چنین، بهره‌برداری از این اصول ده‌گانه و ترکیب آن با قوانین پایداری و تاب‌آوری، چهارچوب عدالت اجتماعی معاصر را با تأکید بر اهمیت «ارزش‌ها و عقاید جوامع» شکل می‌دهد: (Mock, 2018). (4) بر مبنای مطالعات صورت گرفته؛ هدف از تعریف مفهوم شهر عدالت‌محور، بررسی نحوه‌ی عملکرد برنامه‌ریزی و طراحی شهری برای حصول شاخص‌های شرایط عادلانه در شهرها، محله‌ها و قلمروهای عمومی عنوان شده است. این مهم از طریق ایجاد ابزارهایی برای تحقق برابری، همه‌شمولی و تعامل مدنی امکان‌پذیر می‌گردد. در واقع، محیط عدالت‌محور، شانس بیشتری را برای ایجاد و حفظ مکان‌هایی سالم و بهداشتی، اقتصادی پویا و بهبود شرایط از نظر فعالیت‌های مدنی، فرهنگی و محیطی محقق می‌نمایند. حل مسائل مربوط به تفکیک نژادی، درآمدی، تحصیلی و غلبه بر نابرابری، بیکاری، انزوا و ترس ناشی از آن، منجر به ایجاد تنوع، توان-مندسازی، احیای مجدد و تحول محیط‌های شهری می‌شود (Griffin et al, 2021: 2).

¹ Susan Fainstein

² Henri Lefebvre

³ Toni L. Griffin

بُعد دیگری بازخوانی رویکردهای نظری، به بررسی مفهوم عدالت، از منظر دین و جهان‌بینی اسلامی اختصاص می‌یابد. بر این مبنا، بازشناسی مفاهیم موجود در دین، از دو وجهی جهان‌بینی فردی و سیستم اجتماعی پیوند دهنده آن حائز اهمیت است. آن‌چنان که دین، به واسطه‌ی ارزش‌های کلی و نقش اجتماعی آن در جوامع باعث ایجاد اتحاد میان افراد می‌گردد. یکی از این ارزش‌های تأثیرگذار، مفهوم عدالت است (Perulli 2020: 2). در تفاسیر موجود از جهان‌بینی اسلامی، مفهوم عدالت، در تعامل متقابل با مؤلفه‌های جبر و اختیار قرار دارد. به بیانی دیگر، مسئله‌ی عدل، بر اساس آموزه‌های قرآن به چهار قسم عدل تکوینی، عدل تشریحی، عدل اخلاقی و عدل اجتماعی دسته‌بندی شده است. از این روی، دیدگاه اندیشمندان اسلامی در زمینه‌ی تبیین عدالت را می‌توان در چهار محور اصلی «موزون بودن»، «تساوی و نفی هر گونه تبعیض»، «رعایت حقوق افراد و عطا کردن حق، به هر ذی‌حق» و «رعایت استحقاق‌ها در افاضه‌ی وجود» تفکیک نمود (مطهری، ۱۳۷۱: ۵۷-۵۴). در زمینه‌ی عدالت اجتماعی، مرتضی مطهری (به عنوان یکی از اندیشمندان معاصر اسلامی) «اصل رعایت حقوق افراد و عطا کردن حق به هر ذی‌حق» را مورد تأکید قرار می‌دهد. بنابر «اصل مساوات» در قانون، افزون بر تحقق شرایط برابر و عدم تبعیض میان افراد جامعه، «رعایت استحقاق» در اولویت قرار دارد. بر این اساس، افرادی که از خلقت برابر برخوردارند؛ با آن‌ها به مساوات رفتار می‌شود. به زعم مطهری، ایجاد مساوات در امکانات اولیه برای همه، از وظایف دولت اسلامی به شمار می‌رود. در این رابطه، در صورت برابری امکانات نخستین، مالکیت بر اساس میزان کار مطرح می‌شود (شکوری، ۱۳۹۵: ۳۰۵-۳۰۴). جهت برقراری تعامل میان عدالت اجتماعی و فضای شهر، واژه‌ی «عدالت فضایی» مطرح می‌گردد. این بُعد از عدالت، شامل دو رویکرد «توزیع فضایی» و «فرایند تصمیم‌سازی» است. منظور از توزیع فضایی، تلاش برای دستیابی به یک توزیع برابر جغرافیایی بر اساس نیاز و خواست شهروندان (مانند دسترسی به خدمات شهری) می‌باشد. از سوی دیگر، فرایند تصمیم‌سازی، بیانگر بازنمود فضایی، مکانی، هویتی و اعمال اجتماعی (مانند وجود رویکردهای تبعیض‌آمیز در شکل‌دهی به فضای شهری) است (جرفی، مدیری، مهدوی حاجیلوئی، ۱۳۹۷، ۱۵۳).

در ادامه، بر اساس مطالعات صورت گرفته؛ مؤلفه‌های بنیادین در زمینه‌ی تحقق مفهوم عدالت در شهر را می‌توان در قالب چهار بُعد اصلی عدالت ماهوی، صوری، توزیعی و روبه‌ای بازشناسی نمود. از این روی، در ادامه‌ی بحث، کلیتی از بازتعریف این مفاهیم ارائه می‌شود؛ تا به واسطه‌ی آن به توان برنامه‌های توسعه‌ی شهری در ایران را تحلیل نمود. بر مبنای آنچه تا کنون مورد بازخوانی قرار گرفته است؛ تعریف مفهوم عدالت ماهوی، مضمون و محتوای قاعده را شامل می‌شود؛ و افزون بر «برابر داشتن» به «سزاوار بودن» نسبت به برابری نیز توجه

می‌گردد (رحیمی و طرف، ۱۳۹۷، ۸۰-۷۹). عدالت صوری، مجموعه‌ای متشکل از شرایط مربوط به توزیع عادلانه منابع، فرآیندهای سیاسی فراگیر و شناخت نهادینه جوامعی است؛ که امکان شکوفایی کامل انسان را فراهم می‌کند. عدالت توزیعی، به تخصیص عادلانه و دسترسی به منافع مادی برای همه‌ی گروه‌های اجتماعی از نظر مکانی و زمانی اشاره دارد. در نهایت، عدالت رویه‌ای، به فرآیند تصمیم‌گیری مشارکتی و فراگیر اشاره دارد؛ که با دخالت شفاف و معنی‌دار شهروندان در ارتباط است. (Calderon-Argelich et al, 2021:3)

چالش معاصر دانش شهرسازی، که ابعاد گوناگون فضایی و مکانی را ملزم به پیروی از مسئله‌ی زیست بر مبنای قواعد جهانی نموده است؛ منجر به انعکاس این ذهنیت کهن (عدالت شهری) در قالب عینیتی نوین شده است. آن چنان که، پژوهاک مفهوم شهر عدالت‌محور در تدوین برنامه‌های کلان توسعه کشور به وضوح قابل رویت است. سیر تحول عدالت در شهرسازی ایرانی، بیان‌گر گذار از نگرش تک بُعدی به نگاهی جامع و چندسطحی است. به طوری که، از تمرکز صرف بر جنبه‌های کالبدی شهر، به تحلیل عملکردهای اجتماعی و ابعاد اخلاقی حاکم بر روابط پیچیده‌ی شهری ارتقاء یافته است. این روند دگرگونی به گونه‌ای سامان یافته؛ که اصول عدالت شهری در برنامه‌های اول و دوم توسعه، بیش‌تر بر اساس مساوات در اعمال قوانین، برابری در برخورداری از امکانات شهری، آموزش همگانی، بهداشت عمومی و تأمین حداقل نیازهای حیاتی تدوین شده است. پس از گذشت این دوره، رویکرد غالب اصول مدون عدالت شهری بر مبنای توسعه‌ی روابط انسانی، تسهیل مشارکت شهروندی، بهبود حیات مدنی و برقراری عدالت قومی و جنسیتی بنیان نهاده شده است. چنان‌که، در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، از طریق اتخاذ رویکرد «پیشرفت عدالت‌محور»، تأکید بر تحقق «حقوق شهروندی»، اهمیت بسط «عدالت جنسیتی» و تنظیم سند ملی «امنیت بانوان و کودکان در روابط اجتماعی» بازنمایی شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰). بدین سبب، تبیین پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور، در قالب جدول ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اجرایی ارائه می‌گردد. در ادامه، نحوه بسط این پارادایم در روند توسعه‌ی شهری کشور از طریق ارائه‌ی یک الگوی خلاقانه بیان می‌شود. این الگو تلفیقی نوین از ابعاد چهارگانه‌ی عدالت (ماهوی، صوری، توزیعی و ساختاری) در چهارچوب مؤلفه‌های سه‌گانه‌ی قانون، اخلاق و مدنیت است.

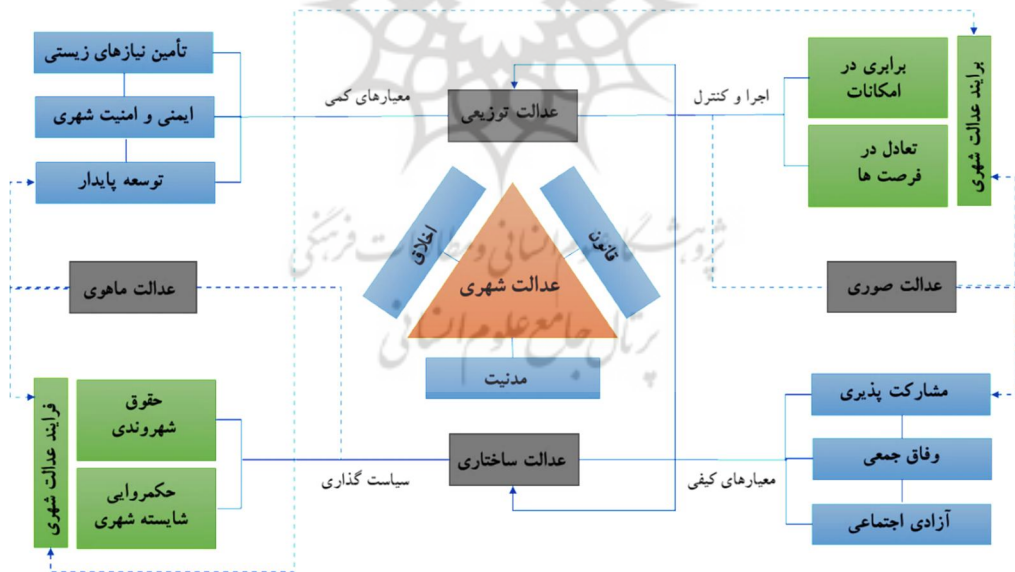
جدول ۲- تبیین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اجرایی پارادایم شهر عدالت‌محور

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌های اجرایی	منابع
	برابری	تقسیم متناسب با نیاز و استحقاق امکانات و فرصت‌ها	(Feinstein, 2020), مطهری (۱۳۷۱)
		توازن در تحقق حقوق عمومی و بهره‌برداری از مزیت‌های نسبی فرحزاد	
قانون محوری	تأمین نیازهای زیستی	تأمین نیازهای اساسی (مسکن، بهداشت، آموزش) و ایجاد اشتغال پایدار	(Griffin et al 2021), (Mock, 2018),

(Hoye, 2019), برنامه‌های توسعه‌ی کشور	ارائه‌ی تسهیلات کاربردی جهت نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده افزایش توان زیست‌پذیری، تاب‌آوری و پایداری اکولوژیکی (توسعه‌ی درون‌زا)		
(Griffin et al, 2015), برنامه‌های توسعه‌ی کشور	بهبود امنیت روانی و ایمنی فیزیکی سامان‌دهی سکونت‌گاه‌های غیر رسمی و استحکام بخشی ابنیه	ایمنی و امنیت	
(Fanton, 2020), (Feinstein, 2020)	تحقق حقوق شهروندی همه‌ی ساکنین حق انتخاب فردی و گروهی	آزادی	اخلاق‌مداری
(Jensen, 2018), برنامه‌های توسعه‌ی کشور	پاسخ‌گویی مسئولین در قبال اتخاذ تصمیمات شهری فرهنگ‌سازی و آگاهی بخشی	شفافیت	
(Mock, 2018)	ارتقای بهره‌وری و تحدید اثرات زیستی	ارتقای کلرایی	
(Basta & Moroni, 2015), (Feinstein, 2020), (Griffin et al, 2021)	سرزندگی محیطی، همه شمولی و پذیرش تفاوت‌ها توانمندسازی و انطباق‌پذیری محیطی	تنوع‌پذیری	اجتماع‌گرایی
(Kiersznowski, 2020), برنامه‌های توسعه‌ی کشور	مشارکت شهروندان در اتخاذ تصمیمات شهری حکمرانی خوب شهری	مشارکت‌پذیری	
(Calderon-Argelich et al, 2021), (Griffin et al, 2021)	انسجام‌بخشی و ایجاد سازگاری عمومی	وفاق	

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰

نمودار ۱- مدل مفهومی تحقق شهر عدالت‌محور با بهره‌گیری از اصول، ابعاد و معیارهای پژوهش

مأخذ: نویسندگان، ۱۴۰۰

روش‌شناسی

این پژوهش از بُعد هدف، کاربردی- توسعه‌ای و از منظر ماهیت و روش تحقیق مورد استفاده، توصیفی- تحلیلی است. گردآوری داده‌های مطالعاتی، به صورت اسنادی و میدانی (در قالب مصاحبه و پرسش‌نامه) انجام شده است. پرسش‌نامه‌های مورد استفاده، به سه روش «مقیاس فاصله‌ی اجتماعی بوگاردوس^۱»، «نمونه‌گیری تصادفی ساده» و «روش دلفی^۲» جمع‌آوری شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش، متشکل از شهروندان، ساکنین، کاربران، متخصصین و مسئولین شهری بوده است. حجم نمونه پرسش‌نامه‌های ساکنین، از طریق فرمول کوکران^۳، معادل ۳۸۲ نفر از ساکنین و کاربران فرحزاد و بر اساس نمونه‌گیری تصادفی ساده تعیین شده است. از سوی دیگر، پرسش‌نامه به روش دلفی، توسط ۲۰ نفر از کارشناسان اجرایی و متخصصین فعال در زمینه‌ی شهرسازی، طراحی شهری، معماری، عمران، منظر و محیط زیست تکمیل شده است. متغیرهای پرسش‌نامه سنجش مقیاس فاصله‌ی اجتماعی به روش بوگاردوس و دو پرسش‌نامه‌ی دیگر بر اساس طیف لیکرت^۴ مورد ارزیابی قرار گرفته است. افزون بر این، سنجش روایی به شیوه‌ی صوری، محتوایی و معیاری و هم‌چنین، بررسی پایایی پرسش‌نامه‌ها بر اساس ضریب آلفای کرونباخ صورت گرفته است. در نهایت، داده‌های اطلاعاتی، در نرم‌افزار SPSS و بر مبنای آمار توصیفی (گویه‌های کیفی، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (وزن‌دهی به گویه‌های بوگاردوس، آزمون تی-تک نمونه‌ای و هم‌بستگی پیرسون) تحلیل شده است.

جدول ۳- مدل‌های استفاده شده در پژوهش

منبع	فرمول	مدل
(Mather et al 2017) (Shakall 2020)	سنجش بر اساس درجات گوناگونی از ملایمت، خصومت، بی‌تفاوتی یا صمیمیت بهره‌گیری از سیستم ارزش‌گذاری گاتمن ^۵ و مقیاس اعداد دودویی ^۶ گویه‌ها	مقیاس فاصله- ی اجتماعی بوگاردوس
(Al-Hemyari 2018)	$n = \frac{z^2 pq}{d^2 \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right)}$	کوکران
(www.statisticssolutions.com 2021)	$\alpha = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^K \sigma_i^2}{\sigma^2} \right)$	ضریب آلفای کرونباخ

¹ Bogardus Social Distance Scale

² Delphi Method

³ Cochran formula

⁴ Likert Scale

⁵ Guttman

⁶ Binary

(Lawnik & Banasik 2020) (Bhasin 2019)	روشی برای انتخاب و تصحیح قضاوت‌های گروهی از متخصصان در قالب یک پنل	دلفی
(libguides.library.kent.edu, 2020)	$T = \frac{\bar{x} - \mu_0}{\frac{s}{\sqrt{n}}} \sim t_{(n-1)}$	آزمون تی تک نمونه‌ای
(statistics.laerd.com, 2018)	$r = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})(Y_i - \bar{Y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n (Y_i - \bar{Y})^2}}$	ضریب همبستگی پیرسون

مأخذ: نویسندگان، ۱۴۰۰

این پژوهش، در راستای مطالعه‌ی میزان فاصله‌ی اجتماعی، از پرسش‌نامه‌ای به روش «مقیاس فاصله‌ی اجتماعی بوگاردوس» بهره‌گیری نموده است. این مطالعه، از طریق سنجش طیف زوجی بوگاردوس و هفت گویه اصلی آن انجام شده است. بر این اساس، میزان صمیمیت افراد، بر مبنای امتیازدهی کلی به گویه‌های موردنظر مورد سنجش قرار می‌گیرد. بیش‌ترین میزان صمیمیت، با پذیرش خویشاوندی از طریق ازدواج یک امتیاز و کم‌ترین میزان صمیمیت، یا تمایل به اخراج از منطقه، دارای هفت امتیاز می‌باشد. از این روی امتیازات کم‌تر نشان‌دهنده‌ی پذیرش بالاتر یک جامعه نسبت به گروه‌های مختلف اجتماعی می‌باشد. تحلیل و ارزیابی نهایی داده‌های پرسش‌نامه، با سنجش از طریق نرم‌افزار SPSS و اعمال ضریب وزن‌دهی در داده‌های آماری بر اساس گویه‌ها ارائه شده؛ صورت می‌پذیرد. هرچه زیگمای عددی حاصل شده کم‌تر، میزان صمیمیت میان گروه‌های مختلف اجتماعی در یک جامعه‌ی آماری بیش‌تر می‌باشد.

جدول ۴- گویه‌های مقیاس فاصله‌ی اجتماعی بوگاردوس

امتیاز	گویه
۱	پذیرش خویشاوندی از طریق ازدواج
۲	پذیرش به عنوان هم‌سفر و دوست صمیمی
۳	پذیرش به عنوان همسایه
۴	پذیرش به عنوان همکار اداری
۵	پذیرش به عنوان هم‌شهری
۶	پذیرش به عنوان میهمان و گردشگر
۷	عدم پذیرش و اخراج از منطقه

مأخذ: (Mather et al 2017:2)

پرسش‌نامه‌ی دوم، برای سنجش نظرات ساکنین درباره وضعیت فعلی محدوده‌ی فرحزاد، از نظر میزان وجود عدالت شهری تدوین شده است. در پرسش‌نامه‌ی سوم نیز، جهت بررسی

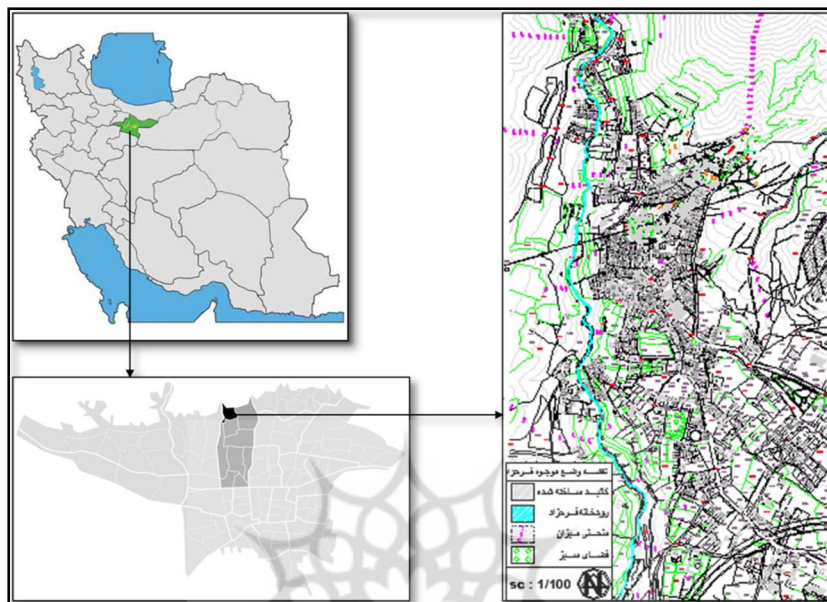
میزان تحقق مؤلفه‌های شهر عدالت‌محور در «طرح مصوب سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» از روش «دلفی» بهره‌گیری شده است. در همین راستا، پرسش‌نامه‌های مورد نظر بر مبنای مؤلفه‌های تشکیل دهنده پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور تنظیم شده است. نظرسنجی به روش دلفی طی بازخورد سه مرحله‌ای انجام گرفته است. هم‌چنین، فرایند سنجش دیدگاه شهروندان و متخصصین با بهره‌گیری از طیف لیکرت در پنج درجه‌ی کاملاً موافق (پنج امتیاز)، موافق (چهار امتیاز)، ممتنع (سه امتیاز)، مخالف (دو امتیاز) و کاملاً مخالف (یک امتیاز) تدوین شده است. بیش‌ترین امتیاز بیان‌گر وضعیت مطلوب و کم‌ترین امتیاز نشان‌دهنده‌ی وضعیت نامطلوب مؤلفه‌های مورد نظر در وضعیت محدوده‌ی مطالعاتی می‌باشد. نتایج حاصل بر مبنای آزمون‌های آماری تی‌تک، ضریب هم‌بستگی پیرسون و تحلیل مسیر در نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

معرفی محدوده‌ی مورد مطالعه

فرحزاد، از محلات قدیمی و خوش آب و هوای تهران است؛ که در قسمت شمال غرب این شهر، در ناحیه‌ی نُه منطقه‌ی دو شهرداری قرار گرفته است. این محله، از سمت جنوب به بزرگراه یادگار امام، از سمت شمال به ارتفاعات البرز، از غرب به دره‌رود فرحزاد و از شرق به خیابان گلپاد و جاده‌ی قدیم امامزاده داود منتهی می‌گردد. وسعت فرحزاد، بالغ بر ۳۷/۴۱ هکتار است (خزاعی و مجتبی‌زاده خانقاهی، ۱۳۹۸، ۳۰).

قدمت هسته‌ی اولیه‌ی فرحزاد به دوره‌ی اول حکومت پهلوی دوم در سال ۱۳۳۵ باز می‌گردد. این هسته در حاشیه‌ی خیابان امامزاده داود، محدوده‌ی اطراف حسینیه‌ی فرحزاد و مسجد امام کنونی شکل یافته است. در این بازه‌ی زمانی، توسعه‌ی باغ‌های فرحزاد و بهره‌گیری از آن به عنوان منطقه‌ی تفریحی با تحدید اراضی فرحزاد آغاز گردید. در سال‌های بعد تا زمان انقلاب اسلامی، رشد و توسعه‌ی فرحزاد به غیر از ناحیه‌ی جنوبی محدوده، بسیار بطئی و آرام بوده است. بافت کالبدی موجود در محدوده‌ی فرحزاد بر اساس روند تاریخی، نحوه‌ی شکل‌گیری و شیوه‌ی ساخت شهری، در قالب پنج الگوی کلی بافت ارگانیک، حاشیه‌ای، منظم، ارگانیک قطعات در محدوده‌ی فضای سبز حاشیه‌ی مسیل و مختلط، قابل بازشناسی است (سایت منطقه‌ی دو شهرداری تهران، ۱۴۰۰). طبق گزارش ستاد هماهنگی شورایی‌های شهر تهران، جمعیت فرحزاد بر اساس آمار سال ۱۳۹۵، حدود ۱۹۰۰۰ نفر گزارش شده است. این در حالی است؛ که جمعیت این محله در سال ۱۳۸۹، بر اساس گزارش اتنوگرافی دفتر نوسازی فرحزاد، معادل ۱۰۷۶۰ نفر ثبت شده است. نتایج مطالعات حاکی از آن است؛ که تنوع اجتماعی و جدایی‌گزینی‌های قومیتی ساکنان منجر به ایجاد محلات با کانون‌های زیستی متفاوت شده

است. محله‌ی فرحزادی‌ها، محله‌ی ترک‌ها و الموتی‌ها (ذوالفقار)، محله‌ی قوچانی‌ها (توتستان) و محله‌ی آبشار با بافت اجتماعی مختلط که قسمتی از آن متعلق به فرحزادی‌ها می‌باشد؛ کانون‌های زیستی موجود در فرحزاد است (نویسندگان، ۱۴۰۰).

نقشه ۱- وضع موجود استان تهران، منطقه‌ی دو شهر تهران و محدوده‌ی فرحزاد، مأخذ: نویسندگان، ۱۴۰۰

یافته‌های پژوهش

این مرحله از پژوهش، به بررسی داده‌های حاصل از تحلیل نتایج پرسش‌نامه‌ها اختصاص دارد. در این راستا، با بهره‌گیری از روش‌های مناسب کمی و کیفی، استنتاج و تعمیم‌پذیری آماری نتایج، از طریق کدبندی، دسته‌بندی، پردازش آماری و پالایش اطلاعاتی از جنبه‌های گوناگون علمی، مفهومی و تجربی تبیین می‌گردد.

۱- سنجش میزان فاصله‌ی اجتماعی در محدوده‌ی فرحزاد از دیدگاه ساکنین و کاربران

در گام نخست، وضعیت کنونی گروه‌های مختلف اجتماعی ساکن در محدوده، از منظر سازگاری اجتماعی مورد بازخوانی قرار می‌گیرد. در این رابطه، پرسش‌نامه‌ای با رویکرد ارزیابی «مقیاس فاصله‌ی اجتماعی بوگاردوس» برای سنجش دیدگاه ساکنین و کاربران بافت تدوین شده است. این نظرسنجی میان ۳۸۲ نفر (بر اساس فرمول کوکران) از شهروندان صورت گرفته است؛ که ۴۳/۷ درصد این افراد را زنان و ۵۶/۳ درصد را مردان شامل می‌شوند. پاسخ‌دهندگان،

در بازه‌ی سنی ۲۰ تا ۶۹ سال قرار دارند. از بین این افراد، ۳۰/۹ درصد در رده‌ی سنی ۳۵-۲۰ سال، ۳۰/۶ درصد در رده‌ی سنی ۵۰-۳۶ سال و ۳۸/۵ درصد در رده‌ی سنی ۶۹-۵۱ سال جای گرفته‌اند. در زمینه‌ی بررسی سابقه‌ی سکونت یا فعالیت در محدوده، ۶۲/۳ درصد از این افراد دارای سابقه‌ی کم‌تر از ۵ سال و ۳۷/۷ درصد سابقه‌ی سکونت یا فعالیت بیش از ۵ سال در فرزند را دارا می‌باشند. در بُعد تفکیک میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان، ۲۴/۳ درصد از این افراد دارای تحصیلات ابتدایی و دیپلم، ۲۱/۲ درصد دارای مدرک کاردانی، ۲۴/۹ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۱۹/۱ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و ۱۰/۵ درصد دارای تحصیلات دکتری و بالاتر می‌باشند. همچنین در زمینه‌ی بررسی نوع مالکیت واحدهای مسکونی، ۴۹/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان در واحدهای استیجاری و ۵۰/۳ درصد از آن‌ها در واحدهای ملکی زندگی می‌نمایند. پایایی پرسش‌نامه، به وسیله‌ی نرم‌افزار SPSS و بررسی ضریب آلفای کرونباخ تحلیل شده است. بر این مبنای، آلفا برابر ۰/۸۱۶ و پایایی داده‌های متغیرهای مورد نظر مناسب ارزیابی می‌گردد. در ادامه، جداول تحلیل پرسش‌نامه ارائه می‌گردد.

جدول ۵- تحلیل شاخص‌های آمار توصیفی در پرسش‌نامه به روش بوگاردوس

نوع مالکیت	مقطع تحصیلی	مدت سکونت	سن		
۳۸۲	۳۸۲	۳۸۲	۳۸۲	معتبر	اعتبار
۰	۰	۰	۰	نامعتبر	
۰/۵۰	۱/۷۰	۴/۵۵	۴۴/۸۸	میانگین	
۰/۵۰۱	۱/۳۰۸	۳/۰۴۴	۱۴/۰۹۰	انحراف معیار	
۰/۲۵۱	۱/۷۱۱	۹/۲۶۶	۱۹۸/۵۱۸	ناسازگاری	
۰	۰	۰	۲۰	حداقل	
۱	۴	۲۰	۶۹	حداکثر	

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

بر اساس مطالعات میدانی، ساکنین فرزند از اقوام فارس، ترک، کرد، لر، گیلک و مهاجرین افغان تشکیل شده‌اند. ارزیابی نظر شهروندان، در رابطه با میزان فاصله‌ی اجتماعی میان گروه‌های مختلف، در هفت گویه سنجیده شده است. گویه‌های یک تا پنج با نگرش مثبت و گویه‌های شش تا هفت با دیدگاه منفی تحلیل می‌گردد. نتایج حاصل، بیش‌ترین تمایل به ارتباط را نسبت به اقوام فارس و کم‌ترین میزان تمایل را نسبت به مهاجرین افغان نشان می‌دهد. در این نظرسنجی، بیش‌ترین حد تمایل نسبت به گویه‌ی «خویشاوندی از طریق ازدواج» به اقوام فارس با ۹۱ درصد نظر مثبت، و کم‌ترین میزان تمایل به مهاجرین افغان با ۱۷ درصد تعلق می‌گیرد. در این بین، اقوام لر با کسب ۳۴ درصد، ترک ۲۵ درصد، کرد ۲۳ درصد و گیلک ۱۸ درصد، به ترتیب در میان این طیف قرار گرفته‌اند. از سوی دیگر، کم‌ترین میزان تمایل نسبت به

گویه‌ی منفی «عدم پذیرش و اخراج از منطقه» برای اقوام فارس و ترک بدون نظر موافق ثبت شده است. در مقابل، بیش‌ترین تمایل نسبت به این گویه، برای مهاجرین افغان با ۲۲ درصد آرای موافق به ثبت رسیده است. هم‌چنین، اقوام لر با کسب چهار درصد آرا، گیلک ۱۰ درصد و کرد با ۱۲ درصد به ترتیب در رده‌های بعدی این بازه جای دارند.

جدول ۶- تحلیل میزان فاصله‌ی اجتماعی در محدوده‌ی فرحزاد از دیدگاه ساکنین

گویه‌ها اقوام	پذیرش خویشاوندی از طریق ازدواج (۱)	پذیرش به عنوان دوست صمیمی (۲)	پذیرش به عنوان همسایه (۳)	پذیرش به عنوان همکار اداری (۴)	پذیرش به عنوان همشهری (۵)	پذیرش به عنوان میهمان و گردشگر (۶)	عدم پذیرش و اخراج از منطقه (۷)
	فارس	٪۹۱	٪۴	٪۶	-	-	-
ترک	٪۲۵	٪۳۷	٪۸	٪۱۷	٪۷	٪۶	-
کرد	٪۲۳	٪۳۶	٪۵	٪۱۰	٪۸	٪۶	٪۱۲
لر	٪۳۴	٪۲۹	٪۹	٪۱۳	٪۴	٪۷	٪۴
گیلک	٪۱۸	٪۲۶	٪۲۱	٪۴	٪۱۶	٪۵	٪۱۰
مهاجرین افغان	٪۱۷	٪۱۸	٪۸	٪۹	٪۱۴	٪۱۲	٪۲۲
Σ	۳۴٪/۶	٪۲۵	۹٪/۵	۱۰٪/۶	۹٪/۸	۷٪/۲	٪۱۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

نتایج سنجش میزان فاصله‌ی اجتماعی بر اساس طیف بوگاردوس

بر اساس ضریب وزن‌دهی به گویه‌های طیف بوگاردوس، بیش‌ترین نگرش منفی با ۴۰۹ امتیاز به مهاجرین افغان و کم‌ترین آن به اقوام فارس با ۱۱۷ امتیاز اختصاص داده شده است. در همین راستا، پایین‌ترین میزان تمایل به اخراج از منطقه برای اقوام فارس و ترک بدون امتیاز منفی ثبت شده است. بر مبنای نتایج حاصل، طیف بیش‌ترین تا کم‌ترین میزان تمایل شهروندان به برقراری ارتباط با اقوام ساکن در فرحزاد به ترتیب به اقوام فارس، لر، ترک، کرد، گیلک و مهاجرین افغان تعلق می‌گیرد.

جدول ۷- امتیازات نهایی حاصل از وزن‌دهی به طیف بوگاردوس

شماره گویه	فارس		ترک		کرد		لر		گیلک		مهاجرین افغان	
	درصد	ضریب	درصد	ضریب	درصد	ضریب	درصد	ضریب	درصد	ضریب	درصد	ضریب
۱	۹۱	٪۹۱	۲۵	٪۲۵	۲۳	٪۲۳	۳۴	٪۳۴	۱۸	٪۱۸	۱۷	٪۱۷
۲	۸	٪۴	۷۴	٪۳۷	۷۲	٪۳۶	۵۸	٪۲۹	۵۲	٪۲۶	۳۶	٪۱۸
۳	۱۸	٪۶	۲۴	٪۸	۱۵	٪۵	۲۷	٪۹	۶۳	٪۲۱	۲۴	٪۸

۴	%۹	۳۶	%۴	۱۶	%۱۳	۵۲	%۱۰	۴۰	%۱۷	۶۸	-	-
۵	%۱۴	۷۰	%۱۶	۸۰	%۴	۲۰	%۸	۴۰	%۷	۳۵	-	-
۶	%۱۲	۷۲	%۵	۳۰	%۷	۴۲	%۶	۳۶	%۶	۳۶	-	-
۷	%۲۲	۱۵۴	%۱۰	۷۰	%۴	۲۸	%۱۲	۸۴	-	-	-	-
∑i		۴۰۹		۳۲۹		۲۶۱		۳۱۰		۲۶۲		۱۱۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

* ضریب^۱ وزن دهی: حاصل ضرب شماره‌ی گویه با درصد افرادی که با آن گویه موافق می‌باشند.

۲- ارزیابی وضع موجود محدوده‌ی فرحزاد بر مبنای پارادایم شهر عدالت محور از دیدگاه

ساکنین

گام دوم پژوهش، در پی شناخت چالش‌ها، موانع و عوامل مؤثر بر تحقق شهر عدالت‌محور در مورد پژوهی است. از این روی، وضعیت موجود عدالت شهری از دیدگاه ساکنین و کاربران فرحزاد، مورد بررسی قرار گرفته است. پیش‌فرض بر این مبنا است؛ که این محدوده فاقد اصول کارکردی بهینه در حیطه‌ی عدالت شهری است. برای سنجش این پیش‌فرض، پرسش‌نامه‌ی مبتنی بر ۲۰ گویه و در ابعاد سه‌گانه‌ی قانون‌محوری، اخلاق‌مداری و اجتماع‌گرایی تدوین شده است. پس از أخذ نظرات شهروندان (آمار توصیفی مربوط به این پرسش‌نامه با داده‌های توصیفی پرسش‌نامه بوگاردوس مشترک می‌باشد)، تحلیل داده‌ها، بر اساس دو پیش‌فرض «عدم رضایت ساکنین از کارکرد شاخص‌های عدالت شهری در وضعیت موجود» (H_0) و «رضایت ساکنین از کارکرد شاخص‌های عدالت شهری در وضعیت موجود» (H_1) توسط روش تحقیق کمی رابطه‌ای و آزمون تی‌تک نمونه‌ای صورت گرفته است. همچنین، جهت تحلیل رابطه‌ای، از روش هم‌بستگی پیرسون بهره‌گیری شده است. در ادامه، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های پرسش‌نامه در قالب جداول سه‌گانه ارائه شده است.

نتایج به دست آمده در بُعد قانون‌محوری، بیان‌گر این است؛ که گویه‌های "L10" (۳/۳۲)، "L1" (۳/۲۴) و "L9" (۳/۰۶) با کسب میانگین بالاتر از (۳) از وضعیت مطلوبی برخوردار می‌باشند. سایر گویه‌ها، با کسب میانگین پایین‌تر از (۳) از شرایط نامطلوبی رنج می‌برند. در مجموع، میانگین داده‌های مرتبط با گویه‌های بُعد قانون‌محوری (۲/۶۰) می‌باشد؛ که نشان دهنده‌ی وضعیت نامطلوب محدوده‌ی فرحزاد در شرایط موجود از دیدگاه ساکنین این محدوده است.

¹ coefficient

جدول ۸- آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی بُعد قانون‌محوری در فرحزاد از دیدگاه ساکنین

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد		انحراف معیار	میانگین داده‌ها	اختلاف میانگین	سطح معنادار ی	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی آزمون	گویه‌ها	
حداکثر	حداقل								
-۰/۶۶۱	-۰/۸۷۴	۱/۲۳۹	۳/۲۴	-۰/۷۶۴	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۱۲/۰۵۹	برخورداری از سرپناه و مسکن	L1
-۲/۱۵۰	-۲/۲۶۲	۰/۶۵۳	۱/۷۹	-۲/۲۰۷	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۶۶/۰۱۱	طرح‌های تشویقی نوسازی بافت فرسوده	L2
-۱/۳۵۲	-۱/۶۳۳	۱/۰۹۳	۲/۴۶	-۱/۵۳۹	۰/۰۳۴	۳۸۱	-۲۷/۵۳۲	حضور افراد با سابقه کیفی در محیط	L3
-۱/۳۱۰	-۱/۷۰۹	۱/۱۵۰	۲/۴۰	-۱/۵۹۹	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۲۷/۱۸۸	تسهیل مشارکت در اتخاذ تصمیمات	L4
-۱/۱۹۱	-۱/۴۶۷	۱/۱۷۵	۲/۶۴	-۱/۳۶۱	۰/۱۰۹	۳۸۱	-۲۲/۶۴۰	تسهیلات دولتی جهت ایجاد اشتغال	L5
-۱/۷۸۷	-۱/۸۵۲	۱/۰۹۵	۲/۲۴	-۱/۷۶۴	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۳۱/۴۹۴	بهبود شرایط محیطی رود دره فرحزاد	L6
-۱/۱۶۹	-۱/۵۳۹	۱/۰۲۹	۲/۵۳	-۱/۴۷۴	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۲۸/۰۰۰	کنترل معضلات اجتماعی	L7
-۱/۲۳۵	-۱/۷۴۱	۰/۹۸۰	۲/۳۳	-۱/۶۷۳	۰/۰۲۱	۳۸۱	-۳۳/۳۵۳	نزاع افراد بومی با یکدیگر و مهاجرین	L8
-۰/۷۸۴	-۱/۰۴۵	۱/۲۴۲	۳/۰۶	-۰/۹۴۰	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۱۴/۷۹۰	دسترسی به خدمات درمانی و بهداشت	L9
-۰/۴۳۶	-۰/۷۸۵	۱/۱۹۹	۳/۳۲	-۰/۶۷۵	۰/۰۴۸	۳۸۱	-۱۱/۰۹۹	دسترسی همگانی به خدمات عمومی	L10
-۱/۳۲۹	-۱/۴۱۵	۰/۵۷۷	۲/۶۰	-۱/۳۶۹	۰/۰۲۱	۳۸۱	-۴۶/۳۵۷	برآیند گویه‌های قانون‌محوری	SL

مأخذ: (نگارندگان ۱۴۰۰)

نتایج حاصل از آزمون در زمینه‌ی بررسی بُعد اخلاق‌مداری، نمایان‌گر آن است؛ که تمام گویه‌های مورد پرسش با کسب میانگین پایین‌تر از (۳) در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. این گویه‌ها به ترتیب کسب امتیاز، شامل: "E2" (۲/۸۴)، "E1" (۲/۴۸)، "E4" (۲/۰۷)، "E5" (۱/۸۱) و "E3" (۱/۷۶) می‌شوند. میانگین آماره‌ی داده‌های مرتبط با بُعد اخلاق‌مداری (۲/۱۹) می‌باشد؛ که نمایان‌گر وضعیت بحرانی محدوده‌ی فرحزاد در شرایط موجود از دیدگاه ساکنین است.

جدول ۹- آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی بُعد اخلاق‌مداری در فرحزاد از دیدگاه ساکنین

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد		انحراف معیار	میانگین داده‌ها	اختلاف میانگین	سطح معنادار ی	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی آزمون	گویه‌ها	
حداکثر	حداقل								
-۱/۰۴۴	-۱/۶۰۱	۰/۹۶۰	۲/۴۸	-۱/۵۲۱	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۳۰/۹۵۶	تعلق خاطر نسبت به مکان زندگی	E1
-۱/۰۰۸	-۱/۲۵۴	۰/۹۷۳	۲/۸۴	-۱/۱۶۵	۰/۰۱۱	۳۸۱	-۲۳/۴۰۳	پای‌بندی به ارزش‌ها و هنجارها	E2
-۲/۱۴۷	-۲/۳۳۰	۰/۷۱۹	۱/۷۶	-۲/۲۳۶	۰/۰۳۰	۳۸۱	-۶۰/۷۹۷	شفافیت و پاسخ‌گویی مسئولین	E3
-۱/۶۷۵	-۱/۹۹۸	۰/۷۳۰	۲/۰۷	-۱/۹۲۹	۰/۰۰۰	۳۸۱	-۵۱/۶۴۸	تأثیر شورای محله در انتقال نیازها	E4
-۲/۰۳۹	-۲/۲۷۶	۰/۷۵۲	۱/۸۱	-۲/۱۹۴	۰/۰۲۹	۳۸۱	-۵۶/۹۸۸	شهروندی و کرامت انسانی	E5
-۱/۵۳۵	-۱/۸۳۲	۰/۵۴۵	۲/۱۹	-۱/۷۷۸	۰/۰۱۴	۳۸۱	-۶۳/۶۴۸	برآیند گویه‌های اخلاق‌مداری	SE

مأخذ: (نگارندگان ۱۴۰۰)

بر مبنای داده‌های نهایی آزمون در زمینه‌ی بررسی بُعد اجتماع‌گرایی، گویه‌های "S3" (۳/۶۴) و "S5" (۳/۵۶) با کسب میانگین بالاتر از (۳) از وضعیت مطلوبی بهره‌مند می‌باشند. سایر گویه‌های مورد نظر، شامل "S4" (۲/۳۱)، "S2" (۲/۱۷) و "S1" (۱/۷۷) با کسب میانگین پایین‌تر از (۳) دارای وضعیت نامناسبی هستند. میانگین داده‌های مرتبط با گویه‌های بُعد اجتماع‌گرایی (۲/۶۹) می‌باشد؛ که نمایان‌گر وضعیت نامطلوب وضع موجود محدوده‌ی فرحزاد از دیدگاه ساکنین است.

جدول ۱۰- آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی بُعد اجتماع‌گرایی در فرحزاد از دیدگاه ساکنین

گویه‌ها		آماره‌ی آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	میانگین داده‌ها	انحراف معیار	با ضریب اطمینان ۹۵ درصد	
								حداقل	حداکثر
S1	امکانات آموزشی، فرهنگی و فراغتی	-۵۴/۰۶۱	۳۸۱	۰/۱۰۲	-۲/۲۳۰	۱/۷۷	۰/۸۰۶	-۲/۳۰	-۲/۱۶
S2	امنیت در طول شبانه‌روز برای همگان	-۳۵/۳۵۲	۳۸۱	۰/۰۰۰	-۱/۸۳۰	۲/۱۷	۱/۰۱۲	-۱/۹۲	-۱/۷۴
S3	حضورپذیری در تعاملات اجتماعی	-۵/۹۹۷	۳۸۱	۰/۰۲۴	-۰/۳۶۱	۳/۶۴	۱/۱۷۷	-۰/۴۶	-۰/۲۶
S4	میزان تمایل به تغییر مکان زندگی	-۳۰/۷۶۳	۳۸۱	۰/۰۸۱	-۱/۶۹۴	۲/۳۱	۱/۰۷۶	-۱/۷۸	-۱/۶۰
S5	به‌کارگیری فعالیت‌های داوطلبانه	-۶/۱۷۶	۳۸۱	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۰	۳/۵۶	۱/۳۹۲	-۰/۵۶	-۰/۳۲
SS	بند گویه‌های اجتماع‌گرایی	-۴۰/۰۰۷	۳۸۱	۰/۰۴۱	-۱/۲۷۱	۲/۶۹	۰/۶۲۱	-۱/۳۲	-۱/۲۱

تمایل

مأخذ: (نگارندگان ۱۴۰۰)

تحلیل وضعیت عدالت شهری از دیدگاه متخصصین از طریق آزمون تی تک نمونه‌ای

نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای در ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری، بیان‌گر سطح معناداری قابل قبول (۰/۰۲۵) می‌باشد. این برآیند دارای اختلاف میانگین به میزان (۱/۴۷۲-) پایین‌تر از حد متوسط میانگین می‌باشد. داده‌های موجود، نشان‌گر تأیید فرض H_0 مبتنی بر عدم مطلوبیت شاخص‌های عدالت شهری از دیدگاه ساکنین می‌باشد.

جدول ۱۱- آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری در فرحزاد از دیدگاه ساکنین

گویه‌ها		آماره‌ی آزمون	درجه‌ی آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	میانگین داده‌ها	انحراف معیار	با ضریب اطمینان ۹۵ درصد	
								حداقل	حداکثر
	برآیند گویه‌های قانون‌محوری	-۴۶/۳۵۷	۳۸۱	۰/۰۲۱	-۱/۳۶۹	۲/۶۰	۰/۵۷۷	-۱/۴۱	-۱/۳۲
	برآیند گویه‌های اخلاقی‌مداری	-۶۳/۶۴۸	۳۸۱	۰/۰۱۴	-۱/۷۷۸	۲/۱۹	۰/۵۴۵	-۱/۸۲	-۱/۷۳
	برآیند گویه‌های اجتماع‌گرایی	-۴۰/۰۰۷	۳۸۱	۰/۰۴۱	-۱/۲۷۱	۲/۶۹	۰/۶۲۱	-۱/۳۲	-۱/۲۱
	برآیند ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری	-۵۱/۰۰۸	۳۸۱	۰/۰۲۵	-۱/۴۷۲	۲/۴۹	۰/۵۸۰	-۱/۵۲	-۱/۴۲

مأخذ: (نگارندگان ۱۴۰۰)

تعیین میزان همبستگی متقابل عوامل سه‌گانه‌ی عدالت شهری با بهره‌گیری از آزمون

پیرسون

جهت تعیین روابط حاکم میان عوامل سه‌گانه‌ی عدالت شهری، از آزمون پیرسون استفاده شده است. این آزمون با مشخص نمودن میزان همبستگی و سطح معناداری عوامل، حد روابط متقابل میان هر یک از ابعاد با مفهوم اصلی و همچنین عوامل دیگر را مشخص می‌نماید. در این راستا، بر اساس نتایج مندرج در جدول (۱۲) همبستگی مثبت میان ابعاد مختلف با مفهوم عدالت شهری برقرار است. بالاترین حد همبستگی متعلق به بُعد قانون‌محوری (۰/۶۳۷) و پایین‌ترین میزان آن به بُعد اجتماع‌گرایی (۰/۵۱۲) اختصاص یافته است. همچنین، در تمامی موارد بین ابعاد سه‌گانه و مفهوم عدالت شهری رابطه‌ی معنادار وجود دارد. در واقع، وجود سطح معناداری برابر صفر، بیان‌گر وجود رابطه‌ی معناداری میان ابعاد سه‌گانه با مفهوم کلی عدالت شهری می‌باشد.

جدول ۱۲- تعیین میزان همبستگی و معناداری ابعاد مختلف عدالت شهری با بهره‌گیری از آزمون پیرسون

عامل/ ابعاد	موضوع	قانون‌محوری	اخلاق‌مداری	اجتماع‌گرایی	عدالت شهری
قانون‌محوری	همبستگی	۱	۰/۴۹۳	۰/۴۱۶	۰/۶۳۷**
	سطح معناداری (دو سویه) تعداد داده‌ها	۳۸۲	۰/۰۲۵ ۳۸۲	۰/۰۳۳ ۳۸۲	۰/۰۰۰ ۳۸۲
اخلاق‌مداری	همبستگی	۰/۴۹۳	۱	۰/۳۷۸	۰/۶۳۴**
	سطح معناداری (دو سویه) تعداد داده‌ها	۳۸۲	۰/۰۲۵ ۳۸۲	۰/۰۴۱ ۳۸۲	۰/۰۰۰ ۳۸۲
اجتماع‌گرایی	همبستگی	۰/۴۱۶	۰/۳۷۸	۱	۰/۵۱۲**
	سطح معناداری (دو سویه) تعداد داده‌ها	۳۸۲	۰/۰۳۳ ۳۸۲	۰/۰۴۱ ۳۸۲	۰/۰۰۰ ۳۸۲
عدالت شهری	همبستگی	۰/۶۳۷**	۰/۶۳۴**	۰/۵۱۲**	۱
	سطح معناداری (دو سویه) تعداد داده‌ها	۰/۰۰۰ ۳۸۲	۰/۰۰۰ ۳۸۲	۰/۰۰۰ ۳۸۲	۰/۰۰۰ ۳۸۲

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

۳- ارزیابی طرح «سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» بر مبنای پارادایم عدالت شهری از

دیدگاه متخصصین

گام نهایی پژوهش، به سنجش تحقق‌پذیری مؤلفه‌های پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور، در طرح مصوب "سامان‌دهی محور شهری فرحزاد" اختصاص یافته است. این بررسی، بر مبنای روش دلفی و میان ۲۰ نفر از متخصصین و کارشناسان فعال در طرح صورت گرفته است. زمینه‌ی تخصصی این کارشناسان در گرایش‌های شهرسازی، طراحی شهری، معماری، عمران،

منظر و محیط زیست بوده است. ۱۱ نفر از این متخصصین را زنان (۵۵ درصد) و نه نفر دیگر را مردان (۴۵ درصد) تشکیل داده‌اند. همچنین، سن این افراد در رده‌ی ۲۹ تا ۶۳ سال قرار داشته است. ۳۵ درصد از متخصصین دارای سابقه‌ی کم‌تر از ۵ سال فعالیت در محدوده و ۶۵ درصد سابقه‌ی فعالیت بیش از ۵ سال در فرزند را دارا بودند. ۱۵ درصد پاسخ‌دهندگان دارای مدرک کارشناسی، ۴۰ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۴۵ درصد دارای تحصیلات دکتری و بالاتر می‌باشند. تفکیک مسئولیت‌های اجرایی متخصصین، شامل کارشناسان شهرداری منطقه‌ی دو تهران (۶۰ درصد)، کارشناس سازمان نوسازی شهر تهران (۵ درصد)، مهندسین مشاور (۱۵ درصد) و اساتید دانشگاه (۲۰ درصد) می‌شود. پایایی این پرسش‌نامه نیز، به وسیله‌ی نرم‌افزار SPSS و بررسی ضریب آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفته است. بر این اساس، ضریب آلفای کرونباخ کلی پرسش‌نامه برابر ۰/۹۰۲ می‌باشد؛ که بیان‌گر ثبات داخلی و هم‌بستگی بسیار مناسب سؤالات مطرح شده است. در ادامه، جداول تحلیل آماری پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه ارائه می‌گردد.

جدول ۱۳- تحلیل شاخص‌های آمار توصیفی در پرسش‌نامه به روش دلفی

اعتبار	معتبر	جنسیت	سن	سابقه‌ی فعالیت	مقطع تحصیلی	مسئولیت اجرایی
		نامعتبر	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
		۰	۰	۰	۰	۰
میانگین		۱۰	۴۵/۴۰	۱۰/۱۰	۲/۳۰	۳/۸۶
انحراف معیار		-	۸/۱۸۰	۴/۸۶۵	۳/۴۵۰	۲/۷۴۰
ناسازگاری		-	۲۸/۳۱۹	۱۲/۴۹۶	۲/۹۶۰	۲/۳۲۵
حداقل		۱	۲۹	۱	۱	۱
حداکثر		۲	۶۳	۱۸	۳	۴

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

پیش‌فرض این پرسش‌نامه، بر مبنای عدم تنظیم طرح مصوب «سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» بر مبنای پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور است. بر این اساس، جهت ارزیابی این پیش‌فرض، پرسش‌نامه‌ای مبتنی بر ۲۰ گویه و بر اساس ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری (قانون‌محوری، اخلاق‌مداری و اجتماع‌گرایی) طراحی شده است. کلیه‌ی مراحل تحلیل‌های کمی و کیفی، منطبق بر روش‌های مورد استفاده در پرسش‌نامه می‌باشد. پس از أخذ نظرات متخصصین در سه مرحله، تحلیل بر اساس دو پیش‌فرض «عدم رضایت متخصصین از کارکرد قابل قبول شاخص‌های ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری در طرح مصوب فرحزاد» (H0) و «رضایت متخصصین از کارکرد مطلوب شاخص‌های اجرایی در این طرح» (H1) صورت می‌پذیرد. ادامه، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های پرسش‌نامه ارائه می‌شود.

در بُعد قانون محوری گویه‌های "L8" (۴/۵۳)، "L9" (۴/۲۶)، "L5" (۴/۰۷)، "L7" (۳/۹۳)، "L4" (۳/۶۵) و "L1" (۳/۰۴) با کسب میانگین بالاتر از (۳) از وضعیت مطلوبی از دیدگاه متخصصین برخوردار می‌باشند. در مقابل، گویه‌های "L2" (۲/۷۴)، "L6" (۲/۵۲) و "L3" (۲/۱۶) با کسب میانگین پایین‌تر از (۳) دارای وضعیت نامناسبی هستند. بر مبنای نتایج حاصل، میانگین داده‌های مرتبط با بُعد قانون محوری (۳/۴۳) است؛ که نشان دهنده‌ی شرایط مطلوب طرح مصوب فرحزاد و نگرش مثبت متخصصین به تحقق مؤلفه‌های عملیاتی آن می‌باشد.

جدول ۱۴- نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی بُعد قانون محوری در طرح سامان‌دهی فرحزاد

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد		انحراف معیار	میانگین داده‌ها	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	گویه‌ها	
حداکثر	حداقل								
۰/۸۹۰	۰/۲۹۳	۱/۱۵۶	۳/۰۴	۰/۴۸۰	۰/۰۰۰	۱۹	۲/۲۲۸	تقسیم برابر امکانات شهری	L1
۰/۳۸۲	-۰/۲۹۰	۱/۲۴۱	۲/۷۴	-۰/۲۱۷	۰/۰۱۰	۱۹	-۰/۹۱۳	ارتقای ظرفیت‌های اقتصادی بافت برای توسعه‌ی درون‌زا	L2
۰/۸۴۳	-۰/۰۴۵	۰/۹۹۲	۲/۱۶	۰/۶۴۸	۰/۰۰۰	۱۹	-۲/۶۳۱	قابلیت اجرایی طرح‌های نوسازی	L3
۰/۶۹۵	۰/۲۹۸	۱/۳۵۰	۳/۶۵	۰/۳۹۹	۰/۰۰۵	۱۹	۳/۳۲۵	اطلاع‌رسانی عمومی برای دریافت تسهیلات نوسازی	L4
۰/۹۸۲	۰/۳۵۴	۱/۲۱۲	۴/۰۷	۰/۵۷۲	۰/۰۰۰	۱۹	۶/۸۹۵	پایداری اکولوژیکی و اصول تاب‌آوری	L5
۰/۳۱۴	-۰/۱۰۶	۱/۰۰۲	۲/۵۲	۰/۲۹۶	۰/۰۰۰	۱۹	-۳/۳۹۱	توجه به ابعاد روانی و فیزیکی امنیت شهری	L6
۰/۶۱۱	۰/۲۹۱	۰/۹۸۹	۳/۹۳	۰/۳۷۴	۰/۰۱۲	۱۹	۸/۵۵۲	توجه به تأمین نیازهای اساسی	L7
۰/۹۷۲	۰/۴۷۳	۱/۴۵۷	۴/۵۳	-۰/۴۸۷	۰/۰۰۰	۱۹	۱۰/۱۸۵	توجه به کارکرد گردشگری رود دره فرحزاد	L8
۱/۰۹۴	-۰/۰۴۲	۱/۱۵۹	۴/۲۶	۰/۹۶۵	۰/۰۰۰	۱۹	۶/۲۵۲	انطباق زیست‌پذیری رود دره فرحزاد با محیط کولوژیک	L9
۰/۷۰۴	۰/۱۷۳	۰/۵۶۵	۳/۴۳	-۰/۴۵۳	۰/۰۰۳	۱۹	۳/۴۴۳	برآیند گویه‌های قانون محوری	SL

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

در زمینه‌ی بُعد اخلاق‌مداری، گویه‌های "E5" (۴/۵۲)، "E3" (۳/۸۰)، "E2" (۳/۵۳) و "E1" (۳/۴۱) با کسب امتیاز بالاتر از (۳) از وضعیت مناسبی بهره‌مند می‌باشند. در مقابل، گویه‌ی "E4" (۲/۸۴) با کسب امتیاز کم‌تر از (۳) مبین وضعیت نامطلوب این گویه است. میانگین نتایج در بُعد اخلاق‌مداری (۳/۶۲) است؛ که بیان‌گر شرایط مطلوب این بُعد در طرح مصوب فرحزاد از دیدگاه متخصصین می‌باشد.

جدول ۱۵- نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی بُعد اخلاق‌مداری در طرح سامان‌دهی فرحزاد

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد		انحراف معیار	میانگی ن داده‌ها	اختلاف میانگی ن	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	گویه‌ها	
حداکثر	حداقل								
۱/۱۰۴	۰/۳۸۷	۰/۵۳۶	۳/۴۱	۰/۷۸۱	۰/۰۳۲	۱۹	۲/۴۲۶	حق انتخاب و ترغیب به آزادی‌های فردی و گروهی	E1
۱/۳۳۸	۰/۶۷۳	۰/۶۳۳	۲/۵۳	۰/۶۹۶	۰/۰۰۰	۱۹	۳/۱۸۸	تحقق ارزش‌های انسانی و همبستگی اجتماعی	E2
۱/۲۵۱	۰/۳۵۴	۰/۴۲۹	۳/۸۰	۰/۹۱۵	۰/۰۰۰	۱۹	۷/۵۲۸	احترام به حقوق شهروندی	E3
۰/۰۸۷	-۰/۱۰۳	۰/۷۳۰	۲/۸۴	۰/۰۷۹	۰/۰۱۴	۱۹	-۰/۶۹۲	شفاف‌سازی و پاسخ‌گویی مدیران شهری	E4
۱/۱۷۳	۰/۴۵۷	۰/۴۸۴	۴/۵۲	-	۰/۰۰۰	۱۹	۱/۵۴۳	ارتقای بهره‌وری و تحدید اثرات محیطی در بافت	E5
۰/۸۹۲	۰/۳۵۷	۰/۵۷۳	۳/۶۲	۰/۷۲۳	۰/۰۰۰	۱۹	۱۱	برآیند گویه‌های اخلاق‌مداری	SE
				۰/۶۲۰			۴/۸۴۱		

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

تحلیل داده‌های در بُعد اجتماع‌گرایی نشان‌دهنده‌ی این است؛ که گویه‌های "S6" (۳/۲۰) و "S5" (۳/۱۱) با کسب میانگین بالاتر از (۳) از دیدگاه متخصصین، از وضعیت مطلوبی برخوردار می‌باشند. سایر گویه‌های مورد پرسش، "S4" (۲/۵۲)، "S2" (۲/۳۳)، "S3" (۲/۱۵) و "S1" (۲/۰۳) با کسب میانگین پایین‌تر از (۳) دارای وضعیت نامطلوبی گزارش شده‌اند. همچنین، میانگین داده‌های بُعد اجتماع‌گرایی (۲/۵۵) می‌باشد؛ که نشان‌گر عدم رضایت متخصصین از شاخص‌های اجرایی این طرح در بُعد اجتماع‌گرایی است.

جدول ۱۶- نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی بُعد اجتماع‌گرایی در طرح سامان‌دهی فرحزاد

با ضریب اطمینان ۹۵ درصد		انحراف معیار	میانگی ن داده‌ها	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	گویه‌ها	
حداکثر	حداقل								
-۰/۹۵۸	-۱/۹۳۹	۰/۷۱۹	۲/۰۳	-۱/۲۳۰	۰/۰۰۰	۱۹	-۹/۰۶۵	انسجام بخشی اجتماعی و انطباق‌پذیری عمومی	S1
-۰/۴۳۳	-۰/۹۹۴	۰/۹۰۴	۲/۳۳	-۰/۴۹۳	۰/۰۰۰	۱۹	-۳/۵۵۹	امکان تبلور هنجارها و ارزش‌های اجتماعی گوناگون	S2
-۰/۲۹۴	-۱/۸۴۶	۱/۰۷۷	۲/۱۵	-۱/۰۶۷	۰/۰۱۴	۱۹	-۵/۱۰۷	توجه به مشارکت شهروندان و بهره‌گیری از خرد جمعی	S3
-۰/۱۳۱	-۱/۵۵۸	۱/۲۰۹	۲/۵۲	-۱/۱۹۷	۰/۰۰۰	۱۹	-۱/۷۱۳	تعامل مشترک با ساکنین در تدوین طرح‌های نوسازی	S4
۱/۱۲۲	۰/۵۶۲	۱/۱۰۱	۳/۱۱	۰/۴۰۸	۰/۰۰۰	۱۹	۳/۰۷۱	توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی اقشار محروم بافت	S5
۱/۰۱۹	۰/۲۶۸	۰/۹۲۲	۳/۲۰	۰/۶۴۳	۰/۰۲۷	۱۹	۳/۳۴۹	افزایش رضایت ساکنین از محیط و سرزندگی شهری	S6
۰/۰۱۳	-۰/۹۱۴	۰/۹۸۶	۲/۵۵	-۰/۴۵۰	۰/۰۰۷	۱۹	-۲/۰۴۱	برآیند گویه‌های اجتماع‌گرایی	SS

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

تحلیل وضعیت عدالت شهری از دیدگاه متخصصین از طریق آزمون تی تک نمونه‌ای

در این مرحله، نتایج نهایی حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای به تفکیک هر یک از ابعاد سه‌گانه‌ی قانونی، اخلاقی و اجتماعی ارائه می‌گردد. تحلیل داده‌ها، بیان‌گر سطح معناداری قابل قبول (۰/۰۰۳) در ابعاد عدالت شهری است. برآیند کلی دارای اختلاف میانگین به میزان

(۰/۲۱۶) بالاتر از حد متوسط می‌باشد. این عدد، فرض H1 مبتنی رضایت متخصصین از کارکرد مناسب شاخص‌های عدالت شهری در این طرح راه، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

جدول ۱۷- آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری در طرح سامان‌دهی محور شهری فرحزاد از دیدگاه متخصصین

گویه‌ها	آماره‌ی آزمون	درجه‌ی آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	میانگین داده‌ها	انحراف معیار	با ضریب اطمینان ۹۵ درصد	
							حداقل	حداکثر
برآیند گویه‌های قانون محور	۳/۴۴۳	۱۹	۰/۰۰۳	۰/۴۳۵	۳/۴۳	۰/۵۶۵	۰/۱۷۳	۰/۷۰۴
برآیند گویه‌های اخلاق مداری	۴/۸۴۱	۱۹	۰/۰۰۰	۰/۶۲۰	۳/۶۲	۰/۵۷۳	۰/۳۵۷	۰/۸۹۲
برآیند گویه‌های اجتماع‌گرایی	-۲/۰۴۱	۱۹	۰/۰۰۷	-۰/۴۵۰	۲/۵۵	۰/۹۸۶	-۰/۹۱۴	۰/۰۱۳
برآیند ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت شهری	۴/۲۱۵	۱۹	۰/۰۰۳	۰/۲۱۶	۳/۲۱	۰/۷۰۵	۰/۲۷۴	۰/۸۱۶

مأخذ: یافته‌های پژوهش ۱۴۰۰

تعیین میزان هم‌بستگی متقابل عوامل سه‌گانه‌ی عدالت شهری با بهره‌گیری از آزمون

پیرسون

آزمون پیرسون، از طریق تعیین حد هم‌بستگی و سطح معناداری عوامل، میزان روابط متقابل هر یک از ابعاد با مفهوم اصلی و همچنین عوامل دیگر را مشخص می‌نماید. بر اساس نتایج ارائه شده در جدول (۱۸) هم‌بستگی مثبت میان ابعاد سه‌گانه با مفهوم عدالت شهری برقرار است. در این میان، بالاترین میزان هم‌بستگی به بُعد قانون محوری (۰/۹۸۵) و پایین‌ترین حد آن به بُعد اجتماع‌گرایی (۰/۴۴۸) اختصاص می‌یابد. افزون بر این، داده‌ها مبین وجود ارتباط معنادار میان همه‌ی ابعاد با یک‌دیگر و همچنین با مفهوم جامع عدالت شهری است.

جدول ۱۸- تعیین میزان هم‌بستگی و معناداری ابعاد مختلف عدالت شهری با بهره‌گیری از آزمون پیرسون

عامل / ابعاد	موضوع	قانون محوری	اخلاق مداری	اجتماع‌گرایی	عدالت شهری
قانون محوری	هم‌بستگی	۱	**۰/۹۵۱	۰/۴۳۱	**۰/۹۸۵
	سطح معناداری (دو سویه)		۰/۰۰۰	۰/۰۲۸	۰/۰۰۰
	تعداد داده‌ها	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
اخلاق مداری	هم‌بستگی	**۰/۹۵۱	۱	۰/۴۰۳	**۰/۹۳۹
	سطح معناداری (دو سویه)	۰/۰۰۰		۰/۰۳۱	۰/۰۰۰
	تعداد داده‌ها	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰
اجتماع‌گرایی	هم‌بستگی	۰/۴۳۱	۰/۴۰۳	۱	**۰/۴۴۸
	سطح معناداری (دو سویه)	۰/۰۲۸	۰/۰۳۱		۰/۰۲۱
	تعداد داده‌ها	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰

۱	**۰/۹۳۹	**۰/۴۴۸	**۰/۹۸۵	همبستگی سطح معناداری (دو سویه) تعداد داده‌ها	عدالت شهری
۲۰	۰/۰۰۰	۰/۰۲۱	۰/۰۰۰		
	۲۰	۲۰	۲۰		

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

مأخذ: یافته‌های پژوهش ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری

ماهیت یک شهر، برآیندی از تعاملات انسانی است؛ که انعکاس دهنده‌ی فرهنگ مدنیت و کیفیت هویت شهری در یک مکان است. آن‌چنان‌که، می‌توان کیفیت فضای یک شهر را، از طریق ارتباطات بصری، رفتارهای مدنی و مناسبات اجتماعی بازشناسی نمود. با این وجود، چالش‌هایی همچون عدم برابری در تخصیص منابع، تقسیم نامتعادل فرصت‌ها، عدم ایمنی و امنیت در محیط شهری، وجود فاصله‌ی اجتماعی زیاد، عدم پذیرا بودن و عدم همه‌شمولی بستر یک اجتماع، موجب بروز اختلال در کارایی شهری، دامن زدن به تعارضات گروهی و عدم تمایل به مشارکت در رویدادهای اجتماعی می‌گردد. با علم بر این اصل که، دگرگونی ذهنی و قوه‌ی تفکر یک جامعه منجر به بالندگی یا زوال یک مدنیت می‌شود؛ تأکید بر لزوم تغییر ذهنیت جامعه‌ی مدنی در راستای برقراری تعادل چهار جانبه میان ابعاد ماهوی، صوری، توزیعی و ساختاری عدالت ضرورت می‌یابد. بر این مبنا، هدف بنیادین از انجام پژوهش کنونی، تدوین پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور، در قالب ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت (قانون، اخلاق و مدنیت) و بر اساس چهار بُعد بنیادین آن (ماهوی، صوری، توزیعی و ساختاری) بوده است. در راستای تحقق این هدف، بررسی‌های جداگانه‌ای در قالب ابعاد اجتماعی و کالبدی وضع کنونی محدوده‌ی فرحزاد و همچنین طرح مصوب شهری این محدوده صورت گرفته است. پیش از تحلیل یافته‌ها، باید به این نکته اشاره نمود؛ که نتایج حاصل از این پژوهش با تأیید نتایج تحقیقات پیشین در زمینه‌ی عدالت در شهرهای مختلف کشور (مندرج در جدول ۱) تبیین وجوه دیگری از موضوع را مدنظر قرار می‌دهد. نتیجه‌ی متمایز و تحلیل داده‌های این پژوهش، در دو بُعد تبیین می‌شود. بُعد نخست، روایت‌گر مفارقت در زمینه‌ی عدالت ماهوی و فقدان محسوس عدالت صوری در جامعه‌ی شهری کشور است. بُعد دیگر، گسستگی ژرف در نحوه‌ی برقراری عدالت توزیعی و ساختاری در بافت‌های مسئله‌دار نسبت به مناطق اطراف و انعکاس وضعیت نامطلوب عدالت شهری، را به ویژه در زمینه‌ی اخلاق شهری نمایان می‌سازد. در ادامه، به تفصیل داده‌های هر یک از پرسش‌نامه‌ها، مورد تحلیل و تفسیر قرار می‌گیرد.

در گام نخست، بازشناسی بُعد اجتماعی در قالب پرسش‌نامه‌ای به روش بوگاردوس صورت می‌پذیرد. داده‌ها، حاکی از وجود فاصله‌ی اجتماعی زیاد، از بین رفتن یکپارچگی مدنی و میزان نامطلوب پذیرش اجتماعی اقوام مختلف می‌باشد. مطابق بررسی‌های میدانی و تحلیل نتایج، نزاع،

درگیری‌های مکرر، عدم پذیرش گروه‌های نژادی گوناگون و جدایی‌گزینی قومیتی ساکنین، منجر به تشکیل محلات با کانون‌های زیستی متفاوت شده است. این مراکز، بر مبنای قومیت‌های غالب ساکن در محدوده، شامل: محله‌ی فرحزادی‌ها، محله‌ی ترک‌ها و الموتی‌ها (ذوالفقار)، محله‌ی قوچانی‌ها (توتستان) و محله‌ی آبشار با بافت اجتماعی مختلط شده است. نتایج مبین از آن است؛ که بالاترین میزان تمایل برای برقراری ارتباط با اقوام فارس (۱۱۷ امتیاز) و کم‌ترین برای مهاجرین افغان (۴۰۹ امتیاز) ثبت شده است. گرچه داده‌ها، مبین روابط پایدار و نگاه مثبت به قومیت فارس می‌باشد؛ ولی عدم پذیرش مهاجرین افغان، اقوام گیلک و کرد، بیان‌گر معضل جدایی‌گزینی در روابط اجتماعی است. این نتایج، فرضیه‌ی اول را، با عنوان «وجود وضعیت نامطلوب از منظر هم‌گرایی و فاصله‌ی اجتماعی گروه‌های مختلف در محدوده‌ی فرحزاد» تأیید می‌نماید. این رویداد، افزایش تنش میان گروه‌های قومی و نژادی گوناگون و گسترش جدایی‌گزینی اجتماعی میان ساکنین را به دنبال داشته است؛ که منجر به تنزل شأن اجتماعی و سطح فرهنگی محدوده‌ی فرحزاد شده است.

در گام دوم، حصول شناختی جامع از وضعیت موجود بافت فرحزاد (در چهارچوب ابعاد سه‌گانه‌ی عدالت) در قالب پرسش‌نامه‌ای با طیف لیکرت جهت بررسی دیدگاه ساکنین انجام شده است. نتایج حاصل از آزمون تی‌تک نمونه‌ای، نشان‌دهنده‌ی میانگین گویه‌های قانون‌محوری (۲/۶۰)، گویه‌های اخلاق‌مداری (۲/۱۹) و گویه‌های اجتماع‌گرایی (۲/۶۹) می‌باشد. این تحلیل‌های کمی نشان‌گر وضعیت نامطلوب کارکردی (میانگین کم‌تر از سه) در زمینه‌ی برآیند ابعاد سه‌گانه‌ی شاخص‌های عدالت شهری (۲/۴۹) است. افزون بر این، نتایج حاصل از آزمون پیرسون، مبین رابطه‌ی معنادار میان ابعاد مختلف (قانونی، اخلاقی و اجتماعی) با مفهوم عدالت شهری است. در این میان، میزان هم‌بستگی بُعد قانون‌محوری (۰/۶۳۷)، بُعد اخلاق‌مداری (۰/۶۳۴) و بُعد اجتماع‌گرایی (۰/۵۱۲) می‌باشد. بر این اساس، پیش‌فرض عدم برقراری اصول کارکردی عدالت شهری در محدوده‌ی فرحزاد مورد تأیید قرار می‌گیرد. بر مبنای یافته‌ها، چالش‌های کنونی بافت، ناشی از دو عامل اصلی معضلات محیطی- اجتماعی و نوع برخورد مسئولان و طراحان برای حل مسائل فرحزاد بوده است. بر این اساس نابرابری، محرومیت اجتماعی، جدایی‌گزینی، به حاشیه‌رانی، عدم مشارکت شهروندی، کمبود امکانات زیستی، فرسودگی کالبدی و کارکردی، بی‌کاری، خشونت، ناامنی، اغتشاش بصری و آلودگی زیست‌محیطی، از بارزترین معضلات محیطی- اجتماعی محسوب می‌گردد. از سوی دیگر، نوع برخورد مسئولان و طراحان برای حل مسائل، به دلیل بی‌توجهی عمومی به شرایط زیست محدوده، تصمیم‌گیری‌های مقطعی، عدم نگاه یک‌پارچه، عدم اتخاذ سیاست‌های تعاملی و عدم پایش مستمر وضعیت فرحزاد، منجر به شکل‌گیری وضعیت پیچیده و ناعادلانه‌ی فعلی شده

است. پس از تأیید پیش فرض، بررسی وضع موجود محدوده و تحقق راهکارهای عدالت شهری از دیدگاه ساکنین و کاربران فرحزاد بررسی می‌گردد. برآیند این تحلیل، بر اساس ابعاد سه‌گانه‌ی قانون‌محوری، اخلاق‌مداری و اجتماع‌گرایی، نقش بنیادین دو مؤلفه‌ی «برابری» و «تنوع‌پذیری» را در تحقق پارادایم محلی عدالت شهری تأیید می‌نماید. در این راستا، دستیابی به مؤلفه‌ی برابری، از طریق متمرکز شدن بر ایجاد تعادل، توازن و مساوات در زمینه‌ی تأمین نیازهای زیستی و توزیع امکانات میسر می‌شود. مرحله‌ی پایانی تحلیل کیفی داده‌ها، مبین این است؛ که سه اهرم اجرایی «وفاق»، «آزادی» و «کنترل» قابلیت حصول عدالت شهری را در این محدوده تضمین می‌نماید. ایجاد بستر مناسب جهت بروز تعاملات شهری، توجه به حق انتخاب و اختیار شهروندان در زمینه‌های گوناگون و تسهیل مشارکت ساکنین در ابعاد مختلف، به پویایی محیط و نزدیک‌تر شدن به عدالت مورد نظر این پژوهش را در پی خواهد داشت. آنچه در این رابطه به وضوح قابل درک است؛ نیاز جامعه به داشتن چهارچوب‌های نظارتی و استانداردهای اجرایی جهت برقراری نظم و امنیت است. در واقع، اهرم کنترل، از طریق گسترش انطباق‌پذیری و انضباط شهری میان گروه‌های مختلف، به حصول وفاق و هم‌گرایی میان منافع اکثریت جامعه کمک شایانی می‌نماید.

در گام سوم، بررسی جنبه‌های کارکردی پارادایم ایرانی عدالت شهری، در طرح مصوب «سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» در قالب روش دلفی انجام شده است. نتایج حاصل از آزمون تی‌تک نمونه‌ای، مبین وضعیت مطلوب این طرح از دیدگاه متخصصین می‌باشد. بر این اساس، میانگین گویه‌های اخلاق‌مداری (۳/۶۲) و قانون‌محوری (۳/۴۳) می‌باشد. ولی در بُعد اجتماع‌گرایی (۲/۵۵) از مطلوبیت قابل قبول برخوردار نمی‌باشد. همچنین، تحلیل کمی از برآیند داده‌های ابعاد عدالت شهری با کسب میانگین (۳/۲۱) بیان‌گر وضعیت مطلوب تحقق عدالت شهری در این طرح است. افزون بر این، داده‌های آزمون پیرسون، مبین رابطه‌ی معنادار میان ابعاد مختلف با مفهوم عدالت شهری است. در این میان، میزان هم‌بستگی بُعد قانون‌محوری (۰/۹۸۵)، اخلاق‌مداری (۰/۹۳۹) و اجتماع‌گرایی (۰/۴۴۸) می‌باشد. برآیند داده‌های این نظرسنجی، فرضیه‌ی عدم تدوین طرح «سامان‌دهی محور شهری فرحزاد» را بر مبنای پارادایم محلی عدالت شهری، رد می‌نماید. آنچه روشن است؛ مرحله‌ی شناخت و تحلیل مسائل مرتبط با وضع موجود بافت، برای تدوین طرح شهری فرحزاد در سطح مطلوبی صورت گرفته است. آنچه‌چنان‌که، بازتاب شرایط موجود و دیدگاه شهروندان، منجر به تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مطلوب مدیران شهری و ارائه‌ی راه‌کارهای اجرایی مقتضی توسط متخصصین شده است. نتایج این پژوهش، مبین وجود رابطه‌ی مستقیم میان برقراری تعامل فعال گروه‌های مختلف (دی‌نفعان، ذی‌نفوذان و طراحان شهری) با روند تحقق پارادایم ایرانی شهر عدالت‌محور می‌باشد.

بازنمود این روند اجرایی را می‌توان در چهارچوب برقراری توازن میان داده‌ها و ستاده‌ها، ارتقای امنیت اجتماعی، حفظ نظم و امنیت حقوقی، هم‌افزایی عمومی، سازگاری اجتماعی و احترام به ارزش‌ها و هنجارهای گروهی به تصویر کشید. در واقع این مظاهر شهر عدالت‌محور، تلفیقی از راه‌کارهای عملیاتی و سیاست‌گذاری عمومی برای بهبود شرایط محیطی به حساب می‌آید. آن‌چنان که یافته‌های پژوهش مشخص می‌نماید؛ حیات مدنی یک شهر، در گروی پای‌بندی به قوانین، گسترش برابری، توزیع متوازن منابع، تقویت ایمنی و امنیت شهری، محوریت اخلاق، گفتمان جمعی و کنش متقابل و آگاهانه، به عنوان شالوده‌های بنیادین شهر عدالت‌محور است. افزون بر این، شرط تدوام حیات و حضور جامعه‌ی مدنی در فعالیت‌های جمعی و تسهیل مشارکت‌پذیری برای گروه‌های مختلف اجتماعی، کسب مشروعیت عمومی از طریق تقویت عملکرد نهادهای مردمی و سازمان‌های محلی می‌باشد. هم‌چنین، در روندی موازی، همه‌شمولی در عرصه‌های عمومی شهر و محله، متضمن حضورپذیری و تحقق آزادی‌های فردی و اجتماعی است. از این روی، انتظار می‌رود؛ دستیابی به این اصول، تأمین‌کننده‌ی عدالت توزیعی و تسهیل‌گر عدالت ساختاری در فضای شهری، از طریق کاربست دو بُعد عدالت ماهوی و عدالت صوری، به عنوان ابعاد چهارگانه‌ی عدالت شهری باشد. این دگرگونی‌های ذهنی در قالب عینیت مکانی یک جامعه متبلور می‌شود؛ که نتایج حاصل از آن بالندگی کیفیت زیست، تعالی قدرت تفکر فردی، پیشرفت نیروی اندیشه جمعی و تکوین توسعه‌ی مبتنی بر عدالت شهری را به دنبال دارد.

منابع و مأخذ:

۱. اخوان کاظمی، ب. ۱۳۹۷. نگرش تطبیقی به مفهوم عدالت در فلسفه‌ی سیاسی افلاطون و ارسطو. نشریه‌ی مطالعات حقوق، دوره‌ی دهم، شماره‌ی سوم، پاییز ۱۳۹۷.
۲. تقوایی، ع، بمانیان، م، پورجعفر، م، بهرام‌پور، م. ۱۳۹۴. میزان‌سنجی عدالت فضایی در چارچوب نظریه شهر عدالت‌محور؛ مورد پژوهی: مناطق بیست‌ودوگانه شهرداری تهران. نشریه‌ی مدیریت شهری، شماره‌ی سی و هشتم، بهار ۱۳۹۴.
۳. جرفی، م.ا. مدیری، م. مهدوی حاجیلوئی، م. ۱۳۹۷. برنامه‌ریزی راهبردی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی؛ مطالعه موردی: کلانشهر اهواز. فصل‌نامه علمی پژوهشی آمایش محیط، شماره پنجاه، پاییز ۱۳۹۹.
۴. خزاعی، ن. مجتبی‌زاده خانقاهی، ح. ۱۳۹۸. ارائه الگوی بهینه در بافت مسئله‌دار فرحزاد با رویکرد ارتقای تاب‌آوری. فصل‌نامه علمی پژوهشی آمایش محیط، شماره پنجاه و نهم، زمستان ۱۴۰۱.
۵. داداش پور، ه، الوندی پور، ن. ۱۳۹۵. عدالت فضایی در مقیاس شهری در ایران؛ فرامطالعه چارچوب نظری مقاله‌های علمی موجود. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره‌ی بیست و یکم، شماره سوم، ۱۳۹۵.
۶. داداش پور، ه. علی‌زاده، ب، رستمی، ف. ۱۳۹۴. تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی در برنامه‌ریزی شهری با محوریت مفهوم عدالت در مکتب اسلام. فصل‌نامه‌ی علمی- پژوهشی نقش جهان. شماره‌ی یکم تا پنجم، ۱۳۹۴.
۷. رحیمی، ح، طرف، ف. ۱۳۹۷. بررسی ویژگی‌های عدالت مطلوب در ماده اول قانون مسئولیت مدنی ایران در مقایسه با نظریه عدالت توزیعی جان راولز. فصل‌نامه‌ی پژوهش حقوق خصوصی، سال هفتم، شماره بیست و پنجم، زمستان ۱۳۹۷.
۸. سعیدی رضوانی، ه، نوریان، ف. ۱۳۹۳. شهرسازی عدالت‌محور؛ رهیافتی پیش‌رو در برنامه‌ریزی شهری. فصل‌نامه‌ی علمی پژوهشی مطالعات شهری، شماره‌ی دوازدهم، پاییز ۱۳۹۳.
۹. شکوری، ع. ۱۳۹۵. کاوشی در مجادلات عدالت اجتماعی بین متفکران غربی و اسلامی. فصل‌نامه‌ی علمی- پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان. سال ششم، شماره‌ی دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵.
۱۰. سایت شهرداری منطقه دو تهران (۱۴۰۰/۰۱/۰۳). Region2.tehran.ir

۱۱. صابری فر، ر. ۱۳۹۷. سنجش میزان موفقیت سیاست‌های عدالت‌گرا با تعیین سطح توسعه‌ی مناطق شهری بر اساس شاخص‌های توسعه‌ی پایدار (نمونه‌ی موردی شهر مشهد). نشریه‌ی جغرافیا و روابط انسانی، دوره یک، شماره‌ی دوم.
۱۲. فرحزاد، م. رفیعیان، م. کامیابی، س. ارغان، ع. ۱۳۹۷. سنجش ترجیحات حضوری زنان در عرصه‌های عمومی شهر تهران. فصل‌نامه علمی پژوهشی آمایش محیط، شماره پنجاه و یکم، زمستان ۱۳۹۹.
۱۳. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، (۱۴۰۰/۰۶/۰۲) <https://rc.majlis.ir/fa>
۱۴. مطهری، م. ۱۳۷۱. عدل الهی. نشر صدرا، تهران، ۱۳۷۱.
۱۵. میرغلامی، م، کی‌نژاد، م، علی‌زاده، ب. ۱۳۹۷. ارزیابی عدالت فضایی در توسعه‌ی مجدد فضاهای شهری مورد پژوهی: طرح موضعی عتیق شهر تبریز. ماهنامه باغ نظر، شماره‌ی پانزدهم، ۱۳۹۷.
16. Al-Hemyari, Z. A. 2018. Cochran's formula. www.researchgate.net.
17. Basta, C. Moroni, S. 2015. Ethics, Values and Planning. The Just City: A Roundtable. 21 January 2015. https://www.aesop-planning.eu/blogs/posts/en_GB/research-ethics-in-planning/2015/01/21/readabout/the-just-city-a-roundtable.
18. Bhasin, H. 2019. Delphi Method: Definition, Steps, and Importance of Delphi Method. October 18, 2019. www.marketing91.com.
19. Calderón-Argelich, A. Benetti, S. Anguelovski, I. J.T. Connolly, . Langemeyer, J. Baró, F. 2021. Tracing and building up environmental justice considerations in the urban ecosystem service literature: A systematic review. *Landscape and Urban Planning*, Volume 214, October 2021. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104130>.
20. Chappelow, J. 2019. Social Justice. <https://www.investopedia.com/terms/s/social-justice.asp>. Nov 8, 2019.
21. Cohen, A. 2011. Justice in the City, An Argument from the Sources of Rabbinic Judaism, New Perspectives in Post-Rabbinic Judaism. Published by Academic Studies Press in 2011. www.academicstudiespress.com.
22. Fainstein, S. 2020. Urban planning. at the Encyclopædia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/urban-planning>.
23. Feinstein, S. 2010. The Just City. Cornell University Press, Ithaca and London.

24. Feinstein, S. Potter, C. Balakrishnan, S. 2018. Fainstein- Fragmented states and pragmatic improvements. Published by Association of European Schools of Planning (AESOP), (2018).
25. Fanton, Marcos. (2020). "Rawls's Point of View: A Systematic Reading of Justice as Fairness". Bras. Political Sci. Rev. vol.14 no.2 São Paulo 2020 Epub Aug 03, 2020. <https://doi.org/10.1590/1981-3821202000020003>. <https://www.scielo.br/scielo.php>.
26. Griffin, T.L, collaborators of The Just City Lab. 2021. Design for the Just City. <https://www.designforthejustcity.org/about>.
27. Griffin, T.L. Cohen, A. Maddox, D. 2015. The Just City Essays, Visions for Urban Equity, Inclusivity and Opportunity. (Volume 1 of The Just City Essays Series). Independent Publisher. Available from: <https://www.thenatureofcities.com/the-just-city-essays>. (accessed March 2019).
28. Hoye , J. M. 2019. Natural Justice, Law, and Virtue in Hobbes's Leviathan. Vrije Universiteit Amsterdam, Online Publication Date: 04 Oct 2019, In: Volume 32: Issue 2. Pages: 179–208. <https://doi.org/10.1163/18750257-03202004>.
29. Jensen, A. 2018. Kant's Theory of Justice. the University of Minnesota, December 17, 2018. <https://cla.umn.edu/philosophy/news-events/story/kant-s-theory-justice>.
30. Kiersznowski, G. 2020. Rousseau and Rawls on Legitimacy and Justice. <https://theclassicjournal.uga.edu/index.php/2020/05/04/rousseau-and-rawls-on-legitimacy-and-justice/>.
31. Lawnik, M. Banasik, A. 2020. Delphi Method Supported by Forecasting Software. www.mdpi.com/journal/information. Information 2020, 11, 65; doi:10.3390/info 11020065.
32. Mather, D. M. Jones, S.W. Moats, S. 2017. Improving upon Bogardus: Creating a More Sensitive and Dynamic Social Distance Scale. <https://doi.org/10.29115/SP-2017-0026>.
33. Miller, D. 2017. Justice. Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/justice>.
34. Mock, B. 2018. In Search of the Just City. www.bloomberg.com. 2018-06-01.

35. Oomen, B. Davis, M. Grigolo, M. 2018. Review of Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities. Journal of World-Systems Research. Vol. 24 Issue 1, DOI 10.5195/JWSR.2018.773, jwsr.pitt.edu.
36. Perulli, P. 2020. Collective action in the cities of the world. A perspective from the Souths. FEEM “Souths of the World” School Background Paper. 2020.
<http://www.southsoftheworld.com/background-paper-2020/>.
37. Shakall, N. 2020. Bogardus social distance scale.
<https://600001.ru/science/bogardus-social-distance-scale.php>.
38. www.libguides.library.kent.edu/SPSS/OneSampletTest.
39. www.statisticssolutions.com.
40. www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100027551.

